

GİRESUN ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ

KARADENİZ'DE FÜTÜVVET VE AHİLİK SEMPOZYUMU/ŞÛRASI-I
HACI ABDULLAH HALİFE (15-16 MAYIS 2025)

BİLDİRİ ÖZET KİTABI

EDİTÖRLER

Prof. Dr. Muharrem AKOĞLU

Prof. Dr. Recep ÖNAL

Mehmet FATSA

Dr. Duran ESKİ

Dr. Ahmet Selim HARPUTLU

KimlikYayınları

**KARADENİZ'DE FÜTÜVVET VE AHÎLİK
SEMPOZYUMU/ŞÛRASI-I
HACI ABDULLAH HALİFE (15-16 Mayıs 2025)**

BİLDİRİ ÖZET KİTABI

EDİTÖRLER

Prof. Dr. Muharrem AKOĞLU

Prof. Dr. Recep ÖNAL

Mehmet FATSA

Dr. Duran ESKİ

Dr. Ahmet Selim HARPUTLU

**KARADENİZ'DE FÜTÜVVET VE AHİLİK
SEMPOZYUMU/ŞÛRASI-I
HACI ABDULLAH HALİFE (15-16 Mayıs 2025)**

EDİTÖRLER

Prof. Dr. Muharrem AKOĞLU
Prof. Dr. Recep ÖNAL
Mehmet FATSA
Dr. Duran ESKİ
Dr. Ahmet Selim HARPUTLU

E-KİTAP

Aralık 2025

ISBN

978-625-5951-58-8

**T.C. Kültür Bakanlığı
Yayıncılık Sertifika No
52115**

Köşk Mah. Ahmet El Biruni Cad. No: 8
Melikgazi / KAYSERİ
Tel: 0 352 207 66 66 / 31029 – 0 544 616 00 38
web: www.kimlikyayinevi.com

Copyright © Yayın hakları Kimlik Yayınevine aittir. Yayınevinin Yazılı izni olmadan, hiçbir biçimde ve hiçbir yolla, bu kitabın içeriğinin bir kısmı ya da tümü yeniden üretilemez, çoğaltılamaz ve dağıtılamaz.

**GİRESUN ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ**

**KARADENİZ'DE FÜTÜVVET VE AHÎLİK SEMPOZYUMU/ŞÛRASI-I
HACI ABDULLAH HALİFE (15-16 Mayıs 2025)**

BİLDİRİ ÖZET KİTABI

EDİTÖRLER

Prof. Dr. Muharrem AKOĞLU

Prof. Dr. Recep ÖNAL

Mehmet FATSA

Dr. Duran ESKİ

Dr. Ahmet Selim HARPUTLU

İLETİŞİM

Giresun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Giresun Üniversitesi Güre Yerleşkesi

Yeni Bina B. Blok 5. Kat

Telefon : 0454 310 1780

Faks : 0454 310 1789

E-Posta : ilahiyat@giresun.edu.tr

SEMPOZYUM KURULLARI

ONUR KURULU

Mehmet Fatih SERDENGEÇTİ (Giresun Valisi)
Prof. Dr. Yılmaz CAN (Giresun Üniversitesi Rektörü)

DÜZENLEME VE YÜRÜTME KURULU

Prof. Dr. Muharrem AKOĞLU
Prof. Dr. Recep ÖNAL
Prof. Dr. Eyüp NEFES
Prof. Dr. Abdulvahab TAŞTAN
Doç. Dr. İslam DEMİRCİ
Dr. Öğr. Üyesi Samet KARAHÜSEYİN
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Selim HARPUTLU
Dr. Öğr. Üyesi Duran ESKİ
Dr. Öğr. Üyesi Tahsin HAZIRBULAN
Mehmet FATSA (Giresun Üni. Kütüphane Daire Başkanı)
Selçuk KILIÇBAY (Giresun İl Müftüsü)
Cumhur MELİKOĞLU (Giresun Müsiad Başkanı)
Cemâleddin AYDINOĞLU (İlim Yayma Cemiyeti Giresun Şubesi Başkanı)

BİLİM VE HAKEM KURULU

Prof. Dr. Abdurrahman HAÇKALI
Prof. Dr. Ahmet İshak DEMİR
Prof. Dr. Ahmet TAŞKIN
Prof. Dr. Beyhan KESİK
Prof. Dr. Cemil HAKYEMEZ
Prof. Dr. Fahri SAKAL
Prof. Dr. Fatih Yahya AYAZ
Prof. Dr. Hasan Kamil YILMAZ
Prof. Dr. Hatice Kelpetin ARPAGUŞ
Prof. Dr. Hüseyin ÇINAR
Prof. Dr. İsmail KIVRIM
Prof. Dr. Mehmet Fatih KÖKSAL
Prof. Dr. Mehmet Kasım ÖZGEN
Prof. Dr. Mehmet Saffet SARIKAYA
Prof. Dr. Mustafa KARA
Prof. Dr. Osman ŞAHİN
Prof. Dr. Ömer AKDAĞ
Prof. Dr. Safi ARPAGUŞ
Prof. Dr. Seyfullah KARA
Prof. Dr. Sezai BALCI
Prof. Dr. Süleyman ULUDAĞ
Prof. Dr. Şefaattin SEVERCAN

Prof. Dr. Şevket PEKDEMİR
Prof. Dr. Talip AYAR
Prof. Dr. Zülfikar GÜNGÖR
Doç. Dr. Ali YILMAZ
Doç. Dr. Eyüp ÖZTÜRK
Doç. Dr. İsmail RAMAZAN
Doç. Dr. Kenan AYAR
Doç. Dr. Muhammet NALBAT
Doç. Dr. Mustafa BAKIRCI
Doç. Dr. Mustafa TUNÇER
Doç. Dr. Necdet YILMAZ
Doç. Dr. Oktay KARAMAN
Doç. Dr. Rabia Zahide DAMAR
Dr. Öğr. Üyesi Asiye KARADENİZ
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Nur ASLAN
Dr. Öğr. Üyesi Bekir SARIYILDIZ
Dr. Öğr. Üyesi Betül TARAKÇI
Dr. Öğr. Üyesi Betül YURTALAN
Dr. Öğr. Üyesi Cafer YILDIZ
Dr. Öğr. Üyesi Faruk NARMANLI
Dr. Öğr. Üyesi Fatih YEDİYILDIZ
Dr. Öğr. Üyesi Filiz AKÇAY
Dr. Öğr. Üyesi Halil İbrahim ÖZASMA
Dr. Öğr. Üyesi Hamdi KAYA
Dr. Öğr. Üyesi Hamza ÜZÜM
Dr. Öğr. Üyesi Hayrunnisa NEFES
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ÇOLAK
Dr. Öğr. Üyesi İlhan TETİK
Dr. Öğr. Üyesi Kamil Ruhi ALBAYRAK
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa TOPŞİR
Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk YIKAR
Dr. Öğr. Üyesi Rasim BAYRAKTAR
Dr. Öğr. Üyesi Seyfullah KARA
Dr. Öğr. Üyesi Tuğba VELİOĞLU
Dr. Öğr. Üyesi Yusuf YURT

İÇİNDEKİLER

SEMPOZYUM KURULLARI	2
PROGRAM AKIŞ PLANI	9
 MEDENİYETTEN UYGARLIĞA BATININ AÇMAZLARI KARŞISINDA AHÎLİK TEMELİNDE ARAYIŞLAR MUHARREM AKOĞLU	14
 KARADENİZ'İN TÜRK/İSLAM KİMLİĞİNİN OLUŞUMUNDA AHÎLERİN ROLÜ OĞUZHAN ATEŞ	16
 SONİSA-NİKSAR BÖLGESİNDEKİ AHÎ ZAVİYELERİNİN KARADENİZ BÖLGESİNE ETKİLERİ İSMAİL KIVRIM	17
 ŞEBİNKARAHİSAR ÖZELİNDE AHÎ KÜLTÜRÜNE DAİR BULGULAR VE BAZI TESPİTLER CEMALEDDİN AYDINOĞLU.....	18
 ORTA VE DOĞU KARADENİZ'DE AHÎLİK MÜESSESİNİN GELİŞİMİ (13-15. YÜZYILLAR) BEKİR SARIYILDIZ.....	19
 GİRESUN VE ÇEVRESİNDE AHÎ ZAVİYELERİNİN SOSYAL VE İKTİSADİ FONKSİYONLARI (17-19. YÜZYIL) YAKUP CİVELEK	20
 CÂHİLİYE DÖNEMİNDE FÜTÜVVETİN TEMELLERİ KAZIM B. ÖZKARDAŞ.....	21
 FÜTÜVVET VE AHİLİĞİN DİNİ TEMELLERİ: İŞÂRÎ TEFSİRLER BAĞLAMINDA YUSUF YURT.....	23
 TASAVVUF FELSEFESİNDE FÜTÜVVET KAVRAMI MEHMET KASIM ÖZGEN	24

“İSAR” AYETİ IŞIĞINDA AHİLİĞİN İRFANİ KODLARINDAN DİĞERKÂMLIK: BİR KOGNİTİF YAKLAŞIM	
MUSTAFA ALICI	26
 AHLÂKÎ BİR ARKETİP: FÜTÜVVET EHLİ	
CENAN KUVANCI.....	27
 ESNAF AHİLİK SANDIĞINA İLİŞKİN TEMEL ESASLAR	
SAİM OCAK.....	28
 13. YÜZYILDA TOPLUMSAL SÜREKLİLİĞE KATKISI BAĞLAMINDA AHİLİĞİN SOSYOKÜLTÜREL VE SİYASİ BOYUTU	
HABİB CELALEDDİN KARTAL	29
 BİR SOSYAL KONTROL ARACI OLARAK AHİLİK	
OSMAN DERTLİ.....	30
 TÜRKİYE’NİN EKONOMİK KALKINMASINDA AHİLİĞİN YERİ VE ÖNEMİ	
İHSAN CORA	32
 SOSYAL HİZMET-DİN İLİŞKİSİ AÇISINDAN AHİLİK KURUMUNA BAKIŞ	
ENGİN KABAN	33
 KAPİTALİZMİN SORUNLARINA İSLAMİ AHLAK EKONOMİSİNİN ÇÖZÜM MODELİ OLARAK AHİLİK GELENEĞİ	
ŞEVKET PEKDEMİR.....	34
 ŞEYH ABDULLAH HALİFENİN HAYATI, TASAVVUFİ MİRASI VE AHÎ KÜLTÜRÜNDEKİ YERİ	
KANİ AYVAZ	36
 ERDEMLİ TOPLUMUN TEMELİ OLARAK FÜTÜVVET: DİNÎ VE SİYASÎ BİR ÇÖZÜMLEME	
SAMET KARAHÜSEYİN	37

FÜTÜVVET VE BUSHİDŌ KAVRAMLARININ TARİHİ-FENOMENOLOJİK ANALİZİ	
YETKİN KARAOĞLU	38
AHÎLİK SİSTEMİ VE TASAVVUFUN İLİŞKİSİ: FÜTÜVVET VE İHSAN	
SAMİ BAYRAKÇI-SEDANUR KÜÇÜKESKİCİ	39
ANADOLU'DA İLK AHÎLER, AHÎLİK VE FÜTÜVVETE DAİR	
MEHMET SAFFET SARIKAYA.....	40
FÜTÜVVETNÂMELERİN İSLAMÎ TÜRK EDEBİYATI AÇISINDAN DEĞERİ	
OSMAN ZAHİT ŞENER	41
MOLLA HÜSEYİN KÂŞİFİ'NİN FÜTÜVVETNÂME-İ SULTÂNÎ ADLI ESERİ VE FÜTÜVVET TEŞKİLATINDAKİ ÖNEMİ	
İZZETULLAH ZEKİ	43
ORTA ASYA TASAVVUF ANLAYIŞININ ANADOLU FÜTÜVVET GELENEĞİNİN OLUŞUMUNDAKİ ETKİSİ	
HÜSEYİN DOĞAN	44
İBN BATTÛTA SEYAHATNÂMESİ BAĞLAMINDA ORTA VE DOĞU KARADENİZ'DE AHÎLİK	
DURAN ESKİ	46
İKTİDARI GÜÇLENDİRME ARACI OLARAK FÜTÜVVET: NÂSİR-LİDÎNİLLÂH ÖRNEĞİ	
AHMET FARUK KIRDEMİR.....	47
KARADENİZ BÖLGESİNDE AHÎLİK ARAŞTIRMALARININ İÇERİK ANALİZİ	
ESMA ŞENER	49

ORTA KARADENİZ'DE BİR AHÎ LİDERİ: ŞEYH ÇİLEDÂR VE SERHAT BEYİ ECE KETHÜDÂ	
KAMİL YAVUZ	50
KARADENİZ'DE BİR AHÎ BİLGE: ŞEYH NEBİ FAKÎH	
FİLİZ AKÇAY	51
KARADENİZ'İN FETHİ VE İSKÂNI SÜRECİNDE BİR SERHAT GAZİSİ: GİYASEDDİN AHÎ EYNE BEY	
MEHMET FATSA	52
AHÎ PAŞA'NIN (MEHMED MUHİDDİN) MANEVİ ETKİ ALANINDA OLUŞAN MİMARİ YAPILAŞMA	
YAVUZ SARI	53
BULANCAK YÖRESİNDE AHÎ İZLERİ: KEPSİL CAMİ VE ŞEYH MURAT ZAVİYESİ	
OKTAY KARAMAN	54
KUR'ÂN-I KERÎM'DE SOSYAL DAYANIŞMA VE BUNUN ANADOLU'DAKİ AHİLİK VE FÜTÜVVET TEŞKİLÂTINA ETKİSİ	
HAMDİ KAYA	55
AHİLİK GELENEĞİNİN GÜNÜMÜZE YANSIMALARI: GİRESUN ESNAF VE SANATKÂRLAR ODALARI BİRLİĞİ ÖRNEĞİ	
RASİM BAYRAKTAR-ASİYE BAHADIR	56
GİRESUN İLİNDEKİ AHİLİK MEKÂNLARININ BULUNDUĞU ROTALARIN KÜLTÜR VE İNANÇ TURİZMİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ: HACI ABDULLAH HALİFE KÜLLİYESİ (YAĞLIDERE HAVZASI) ÖRNEĞİ	
İBRAHİM SEZER	57
DUVAR RESİMLERİNDE CAMİ TASVİRLERİ TRABZON CAMİLERİ VE HACI ABDULLAH HALİFE CAMİSİ ÖRNEĞİ	
GAZANFER İLTAR	58

BİR DERBENT YAPISI OLARAK HACI ABDULLAH HALİFE TEKKESİ GÜZERĞÂHINDAKİ TARİHİ TAŞ KÖPRÜLER	
EYÜP NEFES	59
 KARADENİZ'DE AHİLİĞİN SOSYOKÜLTÜREL VE DİNİ HAYATA ETKİSİ: HACI ABDULLAH HALİFE ÖRNEĞİ	
MUSTAFA BAKIRCI.....	60
 HACI ABDULLAH HALİFE VAKFI KURUMSAL YAPISI (15.-20. YÜZYIL VAKIF ARŞİV BELGELERİNE GÖRE)	
HASAN DEMİRTAŞ.....	61
 TÜRK-İSLAM DÜŞÜNCESİNDE AHİLİK BAĞLAMINDA HACI ABDULLAH HALİFE: PSİKO-SOSYAL VE KURUMSAL BİR YAKLAŞIM	
SEZAİ KORKMAZ	62
 GİRESUN YÖRESİ AHİLERİNDEN HACI ABDULLAH HALİFE TEKKESİNE AİT VAKFİYENİN TAHLİLİ	
HÜSEYİN ÇOLAK.....	64
 HACI ABDULLAH HALİFE TEKKE MİSAFİRHANESİNDE YER ALAN YAZMA ESERLER	
FARUK NARMANLI	65
 HACI ABDULLAH HALİFE TEKKESİ MİSAFİRHANESİNDE YER ALAN MADDİ KÜLTÜR VARLIKLARI	
MÜSLÜM AYDIN.....	66
 DİN EĞİTİMİ BAĞLAMINDA AHİLİK VE HACI ABDULLAH HALİFE	
YAKUP KAYA	67

PROGRAM AKIŞ PLANI

SEMPOZYUM-I. GÜN /GİRESUN

(15 Mayıs 2025 / PERŞEMBE)

Saat: 9.00-10.00

Açılış Töreni ve Protokol Konuşmaları

Saat: 10.00-10.30

Açılış Konferansı

Muharrem AKOĞLU (Prof. Dr.): *"Medeniyetten Uygarlığa Batının Açmazları Karşısında Ahilik Temelinde Arayışlar"*

Saat: 10.45-12.15

I. OTURUM (Karadeniz-Giresun'da Fütüvvet ve Ahilik)

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Güven ÖZDEM

ATEŞ, Oğuzhan (Dr.): *"Karadeniz'in Türk İslam Kimliğinin Oluşumunda Ahilerin Rolü"*

KIVRIM, İsmail (Prof. Dr.): *"Sonisa-Niksar Bölgesindeki Ahi Zaviyelerinin Karadeniz Bölgesine Etkileri"*

AYDINOĞLU, Cemaleddin (Araştırmacı): *"Şebinkarahisar Özelinde Ahî Kültürüne Dair Bulgular ve Bazı Tespitler"*

SARIYILDIZ, Bekir (Dr.): *"Orta ve Doğu Karadeniz'de Ahilik Müessesinin Gelişimi (13-15. Yüzyıllar)"*

CİVELEK, Yakup (Prof. Dr.): *"Giresun ve Çevresinde Ahi Zaviyelerinin Sosyal ve İktisadi Fonksiyonları (17-19. Yy.)"*

Saat: 14.00-15.30

II. OTURUM (Ahilik ve Fütüvvetin Temelleri)

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Çağrı URAL

ÖZKARDAŞ, Kazım B. (Arş. Gör.): *"Cahiliyye Döneminde Fütüvvetin Temelleri"*

YURT, Yusuf (Dr.): *"Fütüvvet ve Ahiliğin Dini Temelleri: İşârî Tefsirler Bağlamında"*

ÖZGEN, Mehmet Kasım (Prof. Dr.): *"Tasavvuf Felsefesinde Fütüvvet Kavramı"*

ALICI, Mustafa (Prof. Dr.): *“İsar Ayeti Işığında Ahiliğin İrfanî Kodlarından Diğerkâmlık: Bir Kognitif Yaklaşım”*

KUVANCI, Cenan (Prof. Dr.): *“Ahlâkî Bir Arketip: Fütüvvet Ehli”*

Saat: 15.45-17.30

III. OTURUM (Ahiliğin Sosyal ve Ekonomik Fonksiyonları)

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Emel UZUNOĞLU

OCAK, Saim (Prof. Dr.): *“Esnaf Ahilik Sandığına İlişkin Temel Esaslar”*

KARTAL, Habib Celaleddin (Dr.): *“13. Yüzyılda Toplumsal Sürekliliğe Katkısı Bağlamında Ahiliğin Sosyokültürel ve Siyasi Boyutu”*

DERTLİ, Osman (Dr.): *“Bir Sosyal Kontrol Aracı Olarak Ahilik”*

CORA, İhsan (Doç. Dr.): *“Türkiye’nin Ekonomik Kalkınmasında Ahiliğin Yeri ve Önemi”*

KABAN, Engin (Öğr. Gör.): *“Sosyal Hizmet-Din İlişkisi Açısından Ahilik Kurumuna Bakış”*

PEKDEMİR, Şevket (Prof. Dr.): *“Kapitalizmin Sorunlarına İslami Ahlak Ekonomisinin Çözüm Modeli Olarak Ahilik Geleneği”*

Saat: 17.45-19.15

IV. OTURUM (Ahilik ve Tasavvuf İlişkisi)

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Abdulvahap TAŞTAN

AYVAZ, Kani (Dr.): *“Şeyh Abdullah Halife’nin Hayatı, Tasavvufi Mirası ve Ahi Kültüründeki Yeri”*

KARAHÜSEYİN, Samet (Dr.): *“Erdemli Toplumun Temeli Olarak Fütüvvet: Dinî ve Siyasî Bir Çözümleme”*

KARAOĞLU, Yetkin (Dr.): *“Fütüvvet ve Bushidō Kavramlarının Tarihi-Fenomenolojik Analizi”*

BAYRAKÇI, Sami (Dr.)-KÜÇÜKESKİCİ, Sedanur (YL Öğrencisi): *“Ahîlik Sistemi ve Tasavvufun İlişkisi: Fütüvvet ve İhsan”*

SARIKAYA, Mehmet Saffet (Prof. Dr.): *“Anadolu’da İlk Ahiler, Ahilik ve Fütüvvete Dair”*

SEMPOZYUM-II. GÜN / GİRESUN

(16 Mayıs 2025 / CUMA)

Saat: 09.00-10.30.

I. OTURUM (Fütüvvetnameler ve Edebiyat)

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Beyhan KESİK

ŞENER, Osman Zahit (Dr.): *“Fütüvvetnamelerin İslami Türk Edebiyatı Açısından Değeri”*

ZEKİ, İzzetullah (Doç. Dr.): *“Molla Hüseyin Kâşifi'nin Fütüvvetnâme-i Sultânî Adlı Eseri ve Fütüvvet Teşkilatındaki Önemi”*

DOĞAN, Hüseyin (Prof. Dr.): *“Orta Asya Tasavvuf Anlayışının Anadolu Fütüvvet Geleneğinin Oluşumundaki Etkisi”*

ESKİ, Duran (Dr.): *“İbn Battûta Seyahatnâmesi Bağlamında Orta ve Doğu Karadeniz'de Ahîlik”*

KIRDEMİR, Ahmet Faruk (Arş. Gör.): *“İktidarı Güçlendirme Aracı Olarak Fütüvvet: Nâsır-Lidînillâh Örneği”*

ŞENER, Esmâ (Öğr. Gör.): *“Karadeniz Bölgesinde Ahilik Araştırmalarının İçerik Analizi”*

Saat: 10.45-12.15

II. OTURUM (Karadeniz Ahiliğinde Şahıs ve Mekan)

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Saim OCAK

YAVUZ, Kamil (Dr.): *“Orta Karadeniz'de Bir Ahi Lider: Şeyh Çiledâr ve Serhat Beyi Ece Kethüdâ”*

AKÇAY, Filiz (Dr.): *“Karadeniz'de Bir Ahi Bilge: Şeyh Nebi Fakih”*

FATSA, Mehmet (Araştırmacı): *“Karadeniz'in Fethi ve İskânı Sürecinde Bir Serhat Gazisi: Gıyaseddin Ahi Eyne Bey”*

SARI, Yavuz (Dr.): *“Ahi Paşa'nın (Mehmed Muhiddin) Manevi Etki Alanında Oluşan Mimari Yapılaşma”*

KARAMAN, Oktay (Doç. Dr.): *“Bulancak Yöresinde Ahi İzleri: Kepsil Cami ve Şeyh Murat Zaviyesi”*

Saat: 14.00-15.00

III. OTURUM (Ahiliğin Psiko-Sosyal Yansımaları)

Oturum Başkanı: Doç. Dr. İslam DEMİRCİ

KAYA, Hamdi (Dr.): “Kur’ânı Kerîm’de Sosyal Dayanışma ve Bunun Anadolu’daki Ahilik ve Fütüvvet Teşkilâtına Etkisi”

BAYRAKTAR, Rasim (Dr.) – BAHADIR, Asiye (Öğretmen): “Ahilik Geleneğinin Günümüze Yansımaları: Giresun Esnaf ve Sanatkârları Odalar Birliği Örneği”

**SEMPOZYUM-II. GÜN / YAĞLIDERE
(16 Mayıs 2025 / CUMA)**

Saat: 9.00-9.15

Açılış Töreni ve Protokol Konuşmaları

Prof. Dr. Muharrem AKOĞLU

Saat: 09.15-10.45

I. OTURUM (Karadeniz’de Bir Ahi: Hacı Abdullah Halife I)

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Osman ŞAHİN

SEZER, İbrahim (Prof. Dr.): “Giresun İlindeki Ahilik Mekânlarının Bulunduğu Rotaların Kültür ve İnanç Turizmi Bakımından İncelenmesi: Hacı Abdullah Halife Külliyesi (Yağlıdere Vadisi) Örneği”

İLTAR, Gazanfer (Prof. Dr.): “Duvar Resimlerinde Cami Tasvirleri: Hacı Abdullah Halife Camisi Örneği”

NEFES, Eyüp (Prof. Dr.): “Bir Derbent Yapısı Olarak Hacı Abdullah Halife Tekkesi Güzergâhındaki Tarihi Taş Köprüler”

BAKIRCI, Mustafa (Doç. Dr.): “Karadeniz’de Ahiliğin Sosyokültürel ve Dinî Hayata Etkisi: Hacı Abdullah Halife Örneği”

DEMİRTAŞ, Hasan (Dr.): “Hacı Abdullah Halife Vakfı Kurumsal Yapısı (15.-20. Yüzyıl Vakıf Arşiv Belgelerine Göre)”

Saat: 11.00-12.30

II. OTURUM (Karadeniz’de Bir Ahi: Hacı Abdullah Halife II)

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Eyüp NEFES

KORKMAZ, Sezai (Doç. Dr.): “Türk-İslam Düşüncesinde Ahilik Bağlamında Hacı Abdullah Halife: Psiko-Sosyal ve Kurumsal Bir Yaklaşım”

ÇOLAK, Hüseyin (Dr.): *“Giresun Yöresi Ahilerinden Hacı Abdullah Halife Tekkesine Ait Vakfiyenin Tahlili”*

NARMANLI, Faruk (Dr.): *“Hacı Abdullah Halife Tekke Misafirhanesinde Yer Alan Yazma Eserler”*

AYDIN, Müslüm (Dr.): *“Hacı Abdullah Halife Tekkesi Misafirhanesinde Yer Alan Maddi Kültür Varlıkları”*

KAYA, Yakup (Dr.): *“Din Eğitimi Bağlamında Ahilik ve Hacı Abdullah Halife”*

MEDENİYETTEN UYGARLIĞA BATININ AÇMAZLARI KARŞISINDA AHİLİK TEMELİNDE ARAYIŞLAR

Muharrem AKOĞLU*

ÖZET

İlk vahy Mekke’de başladı. Ancak Yesrib’de devam etti. Bu süreç Yesrib’i Medine’ye dönüştürdü. Şehir anlamına gelen Medine, farklı kültürel arka planlara sahip insanların asgari müştereklerde iş birlikleri ve antlaşmalar yapmaları suretiyle birliklilik içerisinde hayatlarını idame ettirdikleri mekân oldu. Yesrib’de Medine’yi ortaya çıkaran yapı, temel aldığı sosyal ahenk zemininde sınırları aşarak diğer coğrafyalara örnek olmaya başladı. Nitekim Horasan üzerinden Maverâünnehir, Endülüs üzerinden de Batı dikkat çekti. Her iki coğrafyada da İslam kültürü merkezinde çok sayıda bilim, düşünce ve felsefe alanında önemli şahsiyetler yetişti.

Batı’nın Ortaçağ ve Karanlık dönem olarak nitelediği bu çağda Doğu; bilim, kültür, sanat ve düşüncede aydınlık dönemini yaşadı. Bu süreçte Batı’ya da örnek oldu. Nitekim Batı, Endülüs üzerinden Doğu’dan aldığı bilim, kültür, sanat ve mimari birikimi sahip olduğu kilise karşıtlığı zemininde ve kendi tecrübesiyle yoğurarak yeniden kurguladı. Bu kurgunun Müslüman Endülüs’e komşu İtalya’da Rönesans şeklinde ortaya çıkması dikkat çekicidir.

Anadolu’ya göç eden Müslüman Türk toplulukları da Horasan ve Maverâünnehir’de aldıkları İslam anlayışı merkezinde Ahîlik adıyla yeni bir kültürel atmosfer üretti. Bu atmosfer, devletin yetişemediği yerlerde otoriteyi temsil şeklinde gelişti. İç Anadolu’da ticaret ve zanaat merkezinde gelişmekle birlikte Karadeniz Bölgesinde coğrafyanın İslamlaşması ve Türkleşmesi şeklinde tebellür etti. Hacı Abdullah Halife de bu süreçte ön plana çıkan etkin şahsiyetler arasında yer aldı. Bu atmosferde Anadolu yurt edinildiği gibi, coğrafya da önemli kültür ve medeniyet merkezi olmayı başardı.

Bu süreçte Batı, Ortaçağ’da kilisenin rasyonaliteden uzak baskıcı tutumu karşısında ortaya çıkan din anlayışına duyduğu tepkiyi bütün dinî değerlere taşıdı. Dolayısıyla Rönesans’ın temel zihniyet yapılanması din karşıtlığı üzerine oturdu. Her ne kadar Reform ve mezhep hareketleriyle kendi içinde bir denge kurmaya çalışsa da yolun kıvrım ve kavşaklarında rota farklılaşması kaçınılmaz oldu. Bu da insani zeminde fitrat ve özden uzaklaşma anlamına geldi.

Batı, her ne kadar fitrî yolun dışına çıksa da bilim, sanat ve kültürde kendi zihniyet yapılanması merkezinde bir dünya kurmayı başardı. Bu dünyada kendi dini tecrübesi ve geçmişindeki skolastisizme duyduğu tepkinin yansıması olarak ruh ve manaya yer vermedi. Bu durumda maddi düzlemde birtakım gelişmeler

* Prof. Dr., Giresun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı.

sağlasa da, varlığın bir başka boyutu olan manayı inkâra yöneldiği için medeniyetin toplumsal ve sosyal ahengini koruyamadı.

Batı'nın madde karşısındaki başarısı, diğer toplumları da cezbettti. Bu da Batı'ya yönelik taklidin önünü açtı. Ancak taklidin sınırlarının çizilememesi, Doğu'da medeniyeti var eden değerleri de devre dışı bıraktı. Bu durum Doğu'yu kendi rotasından uzaklaştırdığı gibi, kendisi olmanın dışına taşıdı. Bu şekilde Batı'yı ölçsüz taklit, Doğu'da madde ve mana arasındaki denge ile birlikte, toplumsal ve sosyal yapıdaki ahengi de bozdu. Köklerden kopuş anlamına gelen bu durum; aile, komşu, akraba ve iş ilişkilerinde bireysel ve toplumsal sarsıntıların günümüzdeki kaynağı oldu. Bu soruların aşımında kültür nakli diyebileceğimiz kök kültürümüzü oluşturan ahîlik ve temsilcilerini yeniden hatırlamakta yarar vardır.

Anahtar Kelimeler: Medeniyet Tasavvuru, Karadeniz Bölgesi, Ahîlik, Hacı Abdullah Halife.

KARADENİZ’İN TÜRK/İSLAM KİMLİĞİNİN OLUŞUMUNDA AHİLERİN ROLÜ **Oğuzhan ATEŞ***

ÖZET

Bu çalışmanın amacı daha önce tarihsel tecrübeye görünürlük kazanmış ve bir düzen teşkilinde rol oynamış Türk kimliğinin Ahilik tecrübesi üzerinden hem bölgesel hem de evrensel olarak neye karşılık geldiğinin tanıtımını yapmaktır. Tanıtım çabasından umulan şey ise hâlihazırda bir mali hegemonya olarak tasarlanmış ve çıkmazda olan modern dünyaya kimlik bahsi merkezinde bir çıkış yolu teklifidir. Bu bağlamda çalışmamız boyunca Ahilik temelinde Türk karakterinin analizi yapılmıştır. Ayrıca Avrupa’da tarihsel süreç olarak 13. Yy. da İtalyan site devletlerinde temelleri atılan kapitalist temelli Avrupa medeniyeti ile aynı yüzyıllarda Diyar-ı Rum olarak bilinen Anadolu topraklarında temelleri atılan Türk teşkilatlanma tarzının karşılaştırmalı analizi yapılmıştır. Bunu yaparken de hem kapitalist mali hegemonyanın hem de Türk düzeninin kurucu değerleri ve zihniyeti karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Yöntem olarak da daha çok anlamacı, açıklamacı yaklaşımla nitel sonuç üretme yöntemi temel alınmış, zaman zaman da fenomenolojik yaklaşımdan destek alınmıştır. Yaptığımız analizler sonucunda Ahilerde de müşahhaslaştığı şekliyle Türk kimliği kendine özgü bir kimlik olup Grek-Latin-Kilise diyarında üretilen kimlikle özden farklıdır.

Bu farklılık bir mali hegemonya üreten Grek-Latin-Kilise diyarının kapitalist hayat tarzına hala en bariz alternatif olma özelliği barındırmaktadır. Mali hegemonyada hegemonyayı üreten değer kar güdüsü olup temel motivasyon kârın âzâmileştirilmesidir. Türk düzeninde iktidar bir hegemonya aracı olarak görülmemiştir. İktidarın meşruiyetini temin ettiği değer insanın asaletinin ve şerefının korunmasıdır. Dolayısıyla iktidar haysiyet ve hakkaniyet değerlerini ayakta tutmak için üretilmiş bir güç merkezileşmesidir. Türk düzeni ahlaki ilke üzerine inşa edilmiş sosyal, siyasi, iktisadi bir örgütlenme tarzıdır. Türk kimliği esasa alınmadan bir Türk düzeni inşa edilemez. Bu bakımdan Türk ilindeki kimlik sorunu zaten millet hafızasında hala mevcut olan Türk kimliği ile çözülsürse yabancılaşma sorunu ortadan kalkacaktır. Akabinde de Türk tarzı örgütlenme ile millet ve merkezi otoritenin milli menfaat odaklı yapacağı iş birliği çok hızlı sonuç alınabilecek bir atılım gücünü dönüşecektir.

Anahtar Kelimeler: Siyasi Tarih/İslam Felsefesi, Türk, Kapitalizm, Ahiler, Türk Düzeni, Grek-Latin-Kilise Diyar.

* Dr., Giresun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimler Ana Bilim Dalı İslam Felsefesi (oguzhan.ates@giresun.edu.tr), (ID:0009-0009-6124-925X).

SONİSA-NİKSAR BÖLGESİNDEKİ AHÎ ZAVİYELERİNİN KARADENİZ BÖLGESİNE ETKİLERİ

*İsmail KIVRIM**

ÖZET

Tarihi Tebriz-İstanbul yolu üzerinde bulunan, Sonisa ve Niksar kazaları, 1071 Malazgirt Zaferi’nden sonra, Selçuklu sultanı Melikşah’ın emirlerinden Danişmend’in idaresine, daha sonra Selçuklu sultanı II. Kılıç Arslan tarafından Sivas, Tokat, Niksar ve Amasya fethedilince de (1171) Anadolu Selçuklularının yönetimine girmiştir (1175). Anadolu Selçuklularının Köseadağ yenilgisinden sonra ise Anadolu Moğol hâkimiyetine geçmiştir. Selçuklu veziri Muiniddin Süleyman Pervâne’nin 1277’de İlhan Abaka tarafından öldürtülmesini müteakip Anadolu’da, özellikle İlhanlıların egemenliğini kabul eden Selçuklu Devleti’nin hâkim olduğu Orta Anadolu dışında, pek çok yarı bağımsız Türkmen beyliği ortaya çıkmıştır. Öte yandan Sonisa-Niksar çevresi Osmanlıların eline geçmeden önce Tâceddinoğulları Beyliği’nin idaresi altındadır. Bu beylik, Niksar ve Sonisa merkez olmak üzere Çarşamba ve Terme dolaylarında beyliğe adını veren Tâceddin Bey’in babası Doğanşah tarafından kurulmuştur. Beyliğin kurucuları Sonisa’ya 5 km uzaklıktaki Zidoy köyünde bulunan Tâceddin Rifâî’nin torunlarıdır.

Nitekim bu bölgede başta Ahi ve Rufâî dervişleri olmak üzere sufi unsurların faaliyet alanı haline gelmiştir. Niksar çevresinde etkin olan Ahi Pehlevan, Ahi Nahcivan ve Ahi Şâhin, Sonisa yöresinde Hızır İlyas, Şeyh Şerefüddin, Şeyh Mihman, Şeyh Vakkas ve Seyyid Nureddin gibi dervişler. Sonisa ve Niksar çevresinde yoğunlaşan Ahiler, bir yandan bulundukları yerleri şenlendirilen, diğer yandan da Canik Dağları’nın kuzeyinde Çepni boylarınca oluşturulan yeni yerleşim alanlarını inanç ve kültür açısından etkilemişlerdir. Özellikle bölgenin fethine katılarak kendilerine yurtluk olarak verilen yerlerde cami, mescit, zaviye ve medreseler inşa ederek toplumsal hayata katkı sunmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Sonisa-Niksar, Karadeniz Bölgesi, Ahi Zaviyeleri.

* Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşerî Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi. ikivrim@gmail.com, ORCID no: 0000-0002-4556-7524.

ŞEBİNKARAHİSAR ÖZELİNDE AHÎ KÜLTÜRÜNE DAİR BULGULAR VE BAZI TESPİTLER

*Cemalettin AYDINOĞLU**

ÖZET

Ahilik Anadolu’nun mayasını şekillendirmiş en büyük sosyal yapılardan birisidir. Dini hayattan sosyal hayata, askeri alandan yolların güvenliğine kadar geniş bir ilgi alanı mevcuttur. Giresun ve periferisi ahilikten nasibini almıştır. Ahiliğin lonca teşkilatı güçlü esnafılık geleneğinden dolayı Şebinkarahisar’da varlığını sürdürmüşse de sahil kesimde ahilik esnafılıktan ziyade köy hayatını düzenleme misyonu ile öne çıkmıştır. Giresun’da ahiliğe dair sözlü kültürde çok fazla bir veriye rastlamadık. Somut ve soyut kültürel mirasları tefrik ederken ahiliğe dair bilgi ve bulgular bu yazının konusu olmuştur. Ahilerin Giresun sahil, iç kesim ve dağların öbür yamacında faal bir şekilde var oldukları anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, Giresun, Şebinkarahisar, Lonca.

* Cemalettin Aydınoglu, Araştırmacı Yazar, İlahiyatçı-Sosyolog.

ORTA VE DOĞU KARADENİZ'DE AHİLİK MÜESSESİNİN GELİŞİMİ (13-15. YÜZYILLAR)

Bekir SARIYILDIZ*

ÖZET

Türkler, İslâmiyet'i kabul etmeleri ve sonrasında Selçuklular ile Anadolu'ya yerleşmeleriyle birlikte temelde Kur'an'a ve Hz. Peygamber'in sünnetine uygun unsurlarla İslâmî anlayışa bağlı fütüvvet teşkilatını, Türk-İslam kültürüne göre sentezlenip şekillendirilerek Ahilik müessesini ortaya çıkarmıştır. Ahilik teşkilatı, Türkiye Selçukluları zamanında ve özellikle Anadolu'da Moğol istilasının yaşandığı dönemde Anadolu'da ciddi bir gelişme göstermiş, şehirlerde olduğu gibi kasaba ve köylerde de varlıklarını hem iktisadi hem de siyasi olarak güçlendirmiştir.

Ahilik teşkilatının Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde varlığını kuvvetlendirdiği dönemde, Doğu Karadeniz gibi Türkiye Selçukluları zamanında henüz fethi tamamlanamayan bölgelerde önemli görevler yaptıkları da bilinmektedir. Bu hususta XI. Yüzyılın başlarından itibaren Doğu Karadeniz havalisini keşfetmeye başlayan Türkler, XI. Yüzyılın ortalarından itibaren Kelkit Vadisi boyunca fetihlerini sürdürmüş, 1058 yılında ise Şebinkarahisar başta olmak üzere Kelkit Vadisi'nde pek çok mevkiyi de ele geçirmiştir. Türklerin Doğu Karadeniz havalisine yerleşmesi; Kelkit havalisinde XI. Yüzyılın son çeyreğinde başlamışsa da bölgenin vadi ve kıyılarındaki iki asır gecikmiştir. Vadi boyunun Kelkit havalisi ile Karadeniz kıyıları arasında yürüme üç-dört günlük menzilde bulunan ya da en uzunlu yüz kilometre civarındaki mesafelerde vadi boylarının kuzeyi ile güneyi arasındaki Türk-İslam yurdu olma süreci arasındaki iki asırlık sürenin ciddi gerekçelere sahip olduğu aşıkardır. Bu sebeplerin başında ise Türk boylarının konargöçer hayat tarzına sahip olmaları sebebiyle dar kıyı şeridinde sahip sahiller yerine konargöçer yaşamlarını devam ettirebilecekleri geniş otlaklarda, meralarda ve yaylalarda yerleştikleri ve buralarda teşkilatlandıkları görülebilir.

Anadolu'da Moğol istilası ile değişen düzen ve Ahilerin cihad ve gaza anlayışı birleşince artık Doğu Karadeniz vadilerinin ve kıyılarının da birer birer Türk-İslam yurdu olma süreci başlamıştır. Bu hususta olağan şartlarda önce fethi yapılan bölgeye yerleşerek teşkilatlanan Ahilerin Doğu Karadeniz'de olağandışı bir süreç takip ettikleri görülmektedir. Ahiler bu süreç içerisinde fetih gerçekleşmeden önce gelerek teşkilatlanmış, önemli geçitler ve güzergâhlar tutulmuş ve sonra fethin gerçekleşmesinde hayati rol oynayarak aynı zamanda bölgenin fatihleri de olmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Doğu Karadeniz, Ahi, Giresun, Trabzon, Gümüşhane, Bayburt.

* Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. Orcid: 0000-0003-4229-3457, e-posta: bekir.sariyildiz@giresun.edu.tr.

GİRESUN VE ÇEVRESİNDE AHÎ ZAVİYELERİNİN SOSYAL VE İKTİSADİ FONKSİYONLARI (17-19. YÜZYIL)

Yakup CİVELEK*

ÖZET

Tebliğimizde, 17-19. yüzyıllar arasında Giresun ve çevresindeki Ahi zaviyelerinin sosyal ve iktisadi fonksiyonlarını inceleyeceğiz. Tebliğde, Osmanlı Arşivi'ndeki vakıf kayıtları ve şer'iyye sicilleri ve dönemle ilgili dönemin birincil kaynaklarından yararlanarak, bölgedeki Ahi zaviyelerinin hem sosyal yaşamın düzenlenmesinde hem de ekonomik faaliyetlerin organizasyonunda oynadığı çok yönlü roller ele alınacaktır.

Bu araştırmada, tekke ve zaviyelerin yolcu ve seyyahlar için konaklama hizmeti sunmanın yanında, mesleki eğitim, sosyal dayanışma ve yardımlaşma gibi temel toplumsal işlevler üstlendiğini ortaya koymaya çalışılacaktır. Daha çok dini muhtevalarıyla öne çıkan bu kurumların iktisadi açıdan, esnaf teşkilatlanmasının merkezi olarak çalıştığı, üretim standartlarının belirlenmesi ve fiyat istikrarının sağlanmasında etkin rol oynadığı hususuna temas edilecektir.

Tebliğde, Giresun bağlamından Karadeniz bölgesindeki Ahi zaviyelerinin, Osmanlı şehir ekonomisinin ve sosyal düzeninin sürdürülmesindeki kritik rolünü ortaya koymaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Giresun, Zaviye, Ahilik, Sosyal Yaşam, Sosyal Dayanışma, Mesleki Eğitim, Ekonomik Faaliyet.

* Prof. Dr. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, yakup.civelek@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-3448-4723>.

CÂHİLİYE DÖNEMİNDE FÜTÜVVETİN TEMELLERİ

Kâzım B. ÖZKARDAŞ*

ÖZET

Câhiliye Döneminde Fütüvvetin Temelleri isimli bu tebliğ, fütüvvet kavramının tarih sahnesine çıktığı Câhiliye döneminde hangi anlamlara geldiğini açıklamayı hedeflemektedir. Yüzyıllar boyunca İslâm düşüncesinin merkezî kavramlarından biri olan fütüvvetin anlam küresi, fetâ ve çekimleri üzerinden Câhiliye döneminde oluşmaya başlamıştır. Bu dönemde herhangi bir değer yükü taşımaksızın, yalnızca genç anlamında kullanıldığı gibi cömert, iyi savaşan ve kabilesinin ihtiyaçları için her türlü fedâkârlığı yapmaktan çekinmeyen gençler için de fetâ lafzı kullanılmaktadır. Bu kişiler reislik ve danışma meclisi üyeliği gibi üst düzey görevler icrâ edebilirken yaraları tedavi eden sıhhiye sınıfı mensubu yahut piyade de olabilmekteydi. Bütün bunların yanında fetâlar kaynaklarda insanî meziyetleriyle de anılmıştır. Cömertlik, yardımseverlik, ölçülü konuşma, sözünde durma ve ölümü kabullenme onların başta gelen hasletlerindendir.

Çalışmamız boyunca çeşitli metotlara başvurulmuştur. Câhiliye döneminde fütüvvetin mastar hâli kullanılmamış; çoğunlukla isim, nadiren de sıfat olarak kullanılan fetâ ve çekimleri kavramın ilk anlamlarının oluşmasına aracılık etmiştir. Bu nedenle çalışmamızda öncelikle Câhiliye şiirleri ve Câhiliye'ye dair rivâyetlerde geçen fetâ ve çekimlerinin anlamları tespit edilmiştir. Câhiliye şiiri o zaman diliminde yaşayan kimseler tarafından inşâd edilmiştir; ancak söz konusu evreyi anlatan tarih kitapları İslâm döneminde yazılmıştır. Dolayısıyla tarihî mâlumâtı incelerken fetâ ve çekimlerinin, Câhiliye döneminden birine mi ait olduğuna yoksa müslüman bir müellif tarafından Câhiliye'deki birine atfedilerek mi kullanıldığına dikkat edilmiştir. Daha sonra tespit edilen malzeme tematik bir şekilde tasnif edilerek incelenmiştir. Bunların yanında, kavramlar tarihi disiplininin metodolojik yöntemleri de çalışmamız açısından yol gösterici olmuştur. Bu disipline göre geçmiş çağların doğru bir şekilde anlaşılması için terminoloji, kaynakların kendisinden üretilmeli ve metinler bu terminoloji göz önünde bulundurularak yorumlanmalıdır. Bu da ancak o dönemin referanslarından hareketle kavramların anlam kürelerini ortaya koymak ve üretilen bu bilgi aracılığıyla Câhiliye'nin zihin dünyasını yeniden yorumlamakla mümkündür. Kavram tarihçilerinin kullandığı yöntemlerden bir tanesi de anlamsal ağlar (semantic networks) oluşturmaktır. Konumuza bu perspektiften bakıldığında fütüvvet; şecaat, kerem, mürûet, asabiyet ve hamiyet gibi temel kavramlarla ilişkilidir. Bu ilişkinin ortaya çıkarılması konunun anlaşılması

* Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Anabilim Dalı. kazim.ozkardas@kocaeli.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1596-5708.

Bu çalışma, "Câhiliye Döneminde Fütüvvet" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

açısından elzemdir. Bu sebepten dolayı çalışmada, ilgili kavramların fütüvvetin ilk nüvesi olan fetâ lafzıyla münasebetine değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Fütüvvet, Cahiliye, Savaş, Kavram Tarihi.

FÜTÜVVET VE AHİLİĞİN DİNİ TEMELLERİ: İŞÂRÎ TEFSİRLER BAĞLAMINDA

Yusuf YURT*

ÖZET

Arapça *fetâ* (ç. *fitye* ve *fityân*) genç, delikanlı, yiğit gibi anlamlara gelir. Bu kökten türetilmiş fütüvvet ise, gençlik, delikanlılık ve yiğitlik gibi manalara gelir. Kur’an-ı Kerim’in bazı ayetlerinde *f-t-y* kökünden türeyen kelimelerin yer aldığı görülür. Mesela, Hz. Yusuf’un yanında çalışan gençlerden “emrindeki gençler anlamında”, *fityânihi*, diye söz edilir. (Yûsuf 12/62) Benzer bir şekilde *Ashâb-ı Kehf ve’r-Rakîm* tabiriyle tanımlanan kişilerden *el-fityetü*, “yiğit gençler” diye bahsedilir. (el-Kehf 18/10, 13) Aynı şekilde kavminin taptığı putları paramparça eden ve bunun sonuçlarına tahammül eden Hz. İbrahim’den ilgili ayette “Bunları diline dolayan bir genç (fetâ) duyduk; kendisine İbrahim denilirmiş” (el-Enbiyâ 21/60) ifadeleriyle söz edilir. Bu ayetlerden çıkarılan cesur olmak, küfür, şirk, zulüm vd. yanlışlara karşı çıkmak, mücadele etmek, bedel ödemek, dürüst olmak, fedakâr olmak ve inançları uğruna hicret etmek gibi prensipler fütüvvetin temellerini oluşturmuş ve daha önceleri bireysel tarafı ağır basan fütüvvet anlayışı İslam toplumu içerisinde, özellikle tasavvufun da etkisiyle, sosyal bir yapıya dönüşmüştür.

Yine Arapça kardeş anlamına gelen *el-Ah* veya Türkçe cömert anlamına gelen *akı* kelimelerinden türediği ileri sürülen âhilik de İslam’ın Anadolu’da yerleşmesine katkıda bulunmuş, tasavvuf kökenli önemli bir esnaf ve zanaatkar teşkilatıdır. Bu kuruluşun benimsediği iyi komşuluk, yapılan işin hakkını vererek yapma, yani ihsan, ticarete adil olmak, aldatmama, işi ehline verme, helal kazanca önem verme gibi temel prensipler de ayet ve hadislere dayalı İslamî öğretilere dayanır. Bu sunumda genelde Anadolu’nun, özelde ise Karadeniz’in İslamlaşmasında büyük katkıları olmuş, toplumsal düzen, ekonomik yapı ve ticaret ahlakı gibi hayatın pek çok alanında cemiyete yön vermiş fütüyyet ve ahilik anlayışının dini temelleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslam, Kur’ân, Fütüvvet, Âhilik, Dini Temeller, Tasavvuf, Esnaf.

* Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı.

TASAVVUF FELSEFESİNDE FÜTÜVVET KAVRAMI

Mehmet Kasım ÖZGEN*

ÖZET

Fütüvvet kavramının kökeninde “fetâ” kelimesi olup, “genç, atılgan, yardımsever, yiğit, cömert” anlamına gelmektedir. Bu durumda fütüvvet “yiğitlik, kahramanlık, alperen, cömertlik” anlamlarına gelir. Tasavvufi kavramların hangi bağlamlarda hangi anlamlar da kullanılacağı ile ilgili ilk dönem sufilere çok dikkatli çalışmalar yapmışlardır. Onlara göre “insanların kusuruna bakmamak”, “insanları incitmek”, “azla yetinmek”, “cesaret, cömertlik ve fedakârlık” yapmak erdemlerini baş erdemler olarak görmek gerekir. İlk dönem sufilerine göre ihtiyaç konusunda başkalarını kendi nefesine tercih etmek, kendi nefisini kendine düşman görüp “nefis adına bir erdem veya hak görmemek”, mütevası olmak çok önemlidir.

Sufiler bu anlamaları öyle bir şekilde işlemişler ki bu anlamlar daha sonra tasavvuf ahlakında temel bir ilke olarak kabul görmüştür. Yiğitlik, kahramanlık veya fütüvvet kültürünün temelinde olan “tevazu” kavramı İslam dininde önemli bir kavramdır. Ancak tasavvuf “tevazu” kavramını ilke olarak benimsemekle birlikte bu ilkenin de çok ötesine geçecek bir şekilde kültür felsefesi inşa etmiştir. Tasavvuf ahlakında sufi dinin gereği olarak tevazu sahibi olmalıdır. Ancak tevazu sahibi olmak tasavvuf ahlakı için yeterli bir ahlak değildir. Sufi aynı zamanda kendindeki bu mütevasılığı de “kendi nefsinde görmemeyi” öğrenmeli ve böylece tevazunun çok ötesine geçmelidir. Çünkü kendini mütevası olarak gören kişi aynı zamanda kendinde “hak sahibi” olmayı da görür.

Hak sahibi olarak kendini görmek; kendi kendini liyakate uygun olarak görmek demektir. Kendini liyakate uygun görmek kendinde erdem veya yetkinlik görmek demektir. Ayrıca kendinde erdemi gören biri de tavazuyu bırakıp “erdem” üzerinden hareket etmeye başlar. Oysa “feta”ya talip sufi erdemi kendinde görmek bir yana, talip olduğu görevden dolayı hiç kimseye karşı hak sahibi olmadığını da görmelidir. Hak sahibi olmayı da bir yana bırakalım yiğitliğin gereği olarak sufi özellikle çocuk, kadınlar, mazlumlara başta olmak üzere herkese karşı insani anlamda sorumludur. Herkese karşı sorumlu ve onlara karşı bir takım pratik görevlerle görevli olmak kültürü, tasavvuf ve onun ahlak felsefesinde işlenmiş çok önemli bir kültürdür.

Söz konusu bu kültür ilk dönemden başlayarak her dönemde o kadar incelikli bir şekilde işlenmiştir ki sonunda insanlık tarihine sunulan örnek bir insan felsefesi örneği ortaya çıkmıştır. Sufiler tarafından uygulanan bu insan felsefesinin oldukça önemli sonuçları olmuştur. Bu pratik sonuçların

* Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü. Türk İslam Düşüncesi ABD Öğrt. Üyesi.

arkasındaki anlayışı Kaşani güzel özetlemiştir Kaşani'ye göre ahlakta fütüvvet düşmanlığı terk etmek anlamına gelir. Ona göre düşmanlık talep edilen bir hak nedeniyle olabilir. Ancak yiğit/kahraman düşmanlığı gerektirecek bir hakkı kendisinde tasavvuf ahlakının gereği olarak görmemelidir. Bu ilke tasavvufun piri olan Hz. Ali'den örnek alınmış bir ilkedir. Düşmanlığı terk, sadece dille değil, kalplerde nefsin hak sahibi olduğu inancını da terk demektir. Düşmanlığın sebebini düşünce sildiği an, düşmanlığın düşüncesi bile artık akla gelmez. Çünkü zihin sebeplere göre çalışır. Sebep düşüncesi insanın bir hakkı olduğunu ona düşündürür ve bu nedenle düşmanlık yapması gerektiğine de inanır. Oysa sufiye göre bu Evrende tek bir Sebep vardır O da Mutlak Varlık olan Allah'tır. Bu çalışmada fütüvvet kavramının sosyal ve dini derinliği tasavvuf felsefesi çerçevesinde analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, Alperen, Fütüvvet, Tasavvuf Felsefesi.

“İSAR” AYETİ IŞIĞINDA AHİLİĞİN İRFANİ KODLARINDAN DİĞERKÂMLIK: BİR KOGNİTİF YAKLAŞIM

Mustafa ALICI*

ÖZET

İsar” kelime olarak Arapça “başkaları için özveride bulunma” anlamında bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır. İsar terim olarak ise Kur’an-ı Kerim’de “bir kimsenin, kendisi ihtiyaç içinde bulunsun bile sahip olduğu imkanlarını başkalarının ihtiyacını karşılamak üzere kullanması, başkasının yararı için fedakarlıkta bulunması” anlamındadır.

Bu bağlamda günümüz dindarının bu ayetten öğrenecekleri arasında sosyo-politik bağlamda zorluk anında veya darda kalan kardeşine kucak açmak ve sahip olduğu imkânları onunla paylaşırken ve onun için fedakarlıkta bulunurken aynı zamanda zihinsel aygıtlarını inşa ederek diğerkâm oluşunun psiko-kognitif yönlerini muhabbet temeline bağlı olarak işlevsel kılması öne çıkacaktır.

Bu tebliğde Haşr Sûresi 9. ayette vurgulanan “isar kavramı” ve onun içeriğini dolduran tarihsel bağlamı ve “isar” anlayışının irfan medeniyetimizde bahsedilen Ahilik kurumunun temel yapıtaşlarından diğerkâmlığa sunduğu katkıları değerlendireceğiz.

Bu bağlamda son olarak diğer inanç sistemlerindeki benzer kavramlarını değerlendirmek üzere çağdaş dinler tarihinin en önemli mukayeseli metodolojilerinden olan kognitif yaklaşım ışığında İsar anlayışının zihinsel ve metinsel açıdan anlam, değer ve tipolojik yönlerini ortaya çıkarmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, İsar, Digerkamlik, Ahilik, İrfan, Kognitif Yaklaşım.

* Prof. Dr., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi.

AHLÂKÎ BİR ARKETİP: FÜTÜVVET EHLİ

Cenan KUVANCI*

ÖZET

Özgür bir ferdin ahlâkî niteliği olan fütüvvetin hareket noktası, hiçbir menfaat gütmeksizin gerçekleştirilen vazifedir. Vazife, doğurduğu neticeye bakılmaksızın, fedakârlıkta bulunularak gerçekleştirilir. Fedakârlığın varlığı, zaman ve mekânla sınırlı tabiat dünyasının üstünde ve ötesinde bambaşka bir varlık kat ve düzeyinin bulunduğu işaretidir. Fütüvvet ehlinin kendisi için doğrudan bir fayda gütmeksizin gösterdiği fedakârlık ve kahramanlık; verimliliği, rekabeti ve biriktirmeği merkeze koyan çağdaş yaklaşımlar açısından irrasyoneldir. Çünkü fütüvvet ehlinin gerçekleştirdiği ahlâkî fiillerdeki ilâhî boyut bu dünya ölçeğinde hakkıyla anlaşılıp yorumlanamaz. İnsan varoluşunun, içinde var bulunduğumuz olgu ve olaylar dünyasının sınırlarını aşan bambaşka bir anlam ve boyutu bulunduğu için, kötülüğe iyilikle karşılık vermek, yaptığı işten karşılık beklememek, başkalarının kusurlarını bırakıp kendi kusuruyla uğraşmak, şefkatli olmak, başkalarını kendisine tercih etmek, yaptığını başa kakmamak . . . gibi ahlâkî erdemler son derece anlamlıdır.

Araçsal aklı öne alan seküler-maddeci bakış açısına göre irrasyonel olan bu ahlâkî erdemler, Allah ve ölüm sonrası hayat var olduğu için anlamlıdır. Sonuç itibarıyla, kişisel çıkarlarını bir tarafa atarak, fütüvvetin tazammun ettiği hayatı yaşayan insanlar, insan olmanın ne demek olduğunu kendilerinden öğrendiğimiz arketipik şahıslardır. Menfaat ve faydayı bir tarafa bırakan fütüvvet ehli kişilerin varlığı, bambaşka bir dünyanın varlığının işaretidir. Zira, ahlâk tabîî, biyolojik ve maddî olana muhalefet ederek yaşamaktır. Ahlâk zayıfların korunmasını, fedakârlığı, ferâgati, ahde vefâyı, merhameti, karşılık beklemeden vermesi ister.

Anahtar Kelimeler: İslam Felsefesi, Fütüvvet Ehli, Fütüvvet, Fedakârlık ve Mürüvvet.

* Prof. Dr., Ordu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Felsefesi.

ESNAF AHİLİK SANDIĞINA İLİŞKİN TEMEL ESASLAR

Saim OCAK*

ÖZET

Geçmişten gelen birikimle geleceğe yönelik olarak ahilik kültürünün faydalı sonuçlarından olan yardımlaşma ve dayanışmanın kurumsallaşması bakımından kapsamına girenler bakımından zorunlu olacak şekilde Esnaf Ahilik Sandığının kurulmasına ilişkin yasal düzenleme yapılmıştır. Bu bağlamda, 23.02.2017 tarihli ve 6824 sayılı Kanunun 9 maddesiyle, 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanununa eklenen ek 6. maddeyle, “Esnaf Ahilik Sandığı” hususunda hükümler getirilmiştir. Burada belirtmek gerekir ki, 4447 sayılı Kanunun Geçici Madde 22 hükmünde yer alan düzenleme uyarınca, “Ek 6 ncı madde hükümleri ile 5510 sayılı Kanundaki Esnaf Ahilik Sandığına ilişkin hükümler 01.01.2028 tarihine kadar uygulanmaz”. Anılan hükümden de anlaşılacağı üzere, 4447 sayılı Kanunun ek 6. maddesiyle düzenlenen Esnaf Ahilik Sandığına ilişkin hükümler, gelecekte yürürlükle ilgili başka bir erteleme yapılmaz ise 01.01.2028 tarihinde yürürlüğe girecektir. 4447 sayılı Kanunun ek m. 6/1 hükmüne göre, “Esnaf Ahilik Sandığının gerektirdiği görev ve hizmetler için malî kaynak sağlamak, piyasa şartlarında kaynakları değerlendirmek, bu Kanunun öngördüğü ödemelerde bulunmak üzere Esnaf Ahilik Sandığı kurulmuştur. Esnaf Ahilik Sandığı, Kurum Yönetim Kurulunun kararları çerçevesinde işletilir ve yönetilir. Esnaf Ahilik Sandığı, Fon kaynakları ile aynı usul ve esaslar çerçevesinde değerlendirilir. Esnaf Ahilik Sandığı, Sayıştay tarafından denetlenir”.

Esnaf Ahilik Sandığı sigortası zorunludur. Bu madde kapsamına giren ve hâlen faaliyette olanlar bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihte, faaliyetine daha sonra başlayanlar ise başladıkları tarihten itibaren Esnaf Ahilik Sandığı sigortalısı olurlar (4447 s.K. Ek m. 6/6). 5510 sayılı Kanunun 50 nci maddesi kapsamındaki isteğe bağlı sigortalılar, 10/7/1953 tarihli ve 6132 sayılı At Yarışları Hakkında Kanuna tabi jokey ve antrenörler, köy ve mahalle muhtarları ile tarımsal faaliyette bulunanlar hariç olmak üzere; 5510 sayılı Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi kapsamında hizmet akdine bağlı olmaksızın kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar Esnaf Ahilik Sandığı kapsamında Esnaf Ahilik Sandığı sigortalısı sayılır (4447 s.K. Ek m. 6/5).

Anahtar Kelimeler: Esnaf, Ahilik, Sandık, Sigorta, Dayanışma.

* Prof. Dr., Trabzon Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Anabilim Dalı, ORCID ID: 0000-0002-4171-569X, saimocak@trabzon.edu.tr.

13. YÜZYILDA TOPLUMSAL SÜREKLİLİĞE KATKISI BAĞLAMINDA AHİLİĞİN SOSYOKÜLTÜREL VE SİYASİ BOYUTU

Habib Celaledin KARTAL*

ÖZET

Türk kültüründe 13. yüzyılda önemli bir konuma sahip olan Ahilik teşkilatı bir esnaf ve zanaatkar teşkilatı olarak yalnızca ekonomik değil aynı zamanda kültürel ve sosyolojik boyutu da olan bir teşkilattır. Belli bir zihniyete sahip bir sosyal grubun sahip olduğu ve devam ettiği ilkelerle ortaya çıkan toplumsal örgütlenmeler gibi Ahilik de sahip olduğu ahlaki ilke ve değerlerle sadece bir esnaf ve zanaatkarlar teşkilatı değil aynı zamanda toplumsal sürekliliği sağlayan bir dayanışma ve direnç teşkilatı olarak ortaya çıkmıştır. Çalışmanın konusu 13. yüzyılda ortaya çıkan gelişmeler karşısında Ahiliğin, sosyokültürel ve siyasi boyutunu ortaya koymaktır. Bu bağlamda toplumsal dayanışma, direnç ve bütünlüğü sağlayan faktörler olarak Ahiliğin ahlaki ilkelerine, meslek etiğine, kültürel değerlere katkısı ele alınmıştır. 13. yüzyılın aynı zamanda Anadolu diye tabir edilen coğrafyanın Moğol saldırılarına karşı koymaya çalıştığı bir yüzyıl olduğu dikkate alındığında Ahilik teşkilatının sosyal bütünleşme ve dayanışmaya yaptığı katkının önemi büyük olmaktadır. Bu bildirinin amacı, ahiliğin siyasi, tarihsel ve sosyokültürel bağlamda toplumsal sürekliliğe ve dayanışmaya yaptığı katkıları göstermektir.

Çalışmada, Ahiliğin kökenleri ve onu ortaya çıkaran sosyo-ekonomik ve tarihsel gelişmeler, toplumsal süreç arasındaki ilişkiler bağlamında ele alınmıştır. Yine bu çalışmada Ahilikle ilgili tarihsel belgeler, o dönemin toplumsal yapısını yansıtan yeteri miktarda kaynağa ve literatüre ulaşılmış, nitel araştırmanın Doküman Analizi yöntemi kullanılarak bulgular yorumlanmış ve analiz edilmiştir. Ortaya çıkan bulgular Ahiliğin sadece bir esnaf ve zanaatkarlar teşkilatı değil aynı zamanda toplumsal dayanışma, direnç ve toplumsal sürekliliği sağlayan bir işlevi olduğunu ortaya koymuştur. Esnaf ve zanaatkarlar arasında dayanışmayı pekiştiren ve meslek etiğini artıran Ahilik, süreç içerisinde toplumsal normların oluşumuna da katkı sağlamıştır. Toplumsal ilişkileri düzenleyen ve bireylere sosyal statü sağlayan Ahilik, toplumun kurumsallaşmasının itici bir gücü olmuştur. Sonuç olarak Ahiliğin ortaya çıkardığı kolektif şuur ve dayanışma bilinci dönemin dinamikleriyle bağlantılı bir yapı sergilemekte ve bu da sosyal yapıların işlevleri konusunda günümüz açısından dersler içermektedir.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, Sosyolojik Boyut, Toplumsal Bütünleşme, Dayanışma, Meslek Etiği.

* Dr., Giresun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, ORCID: 0000-0001-8449-7445, habib.kartal@giresun.edu.tr.

BİR SOSYAL KONTROL ARACI OLARAK AHİLİK

Osman DERTLİ*

ÖZET

Ahilik teşkilatı, Anadolu’da tarihsel süreç içerisinde esnaf ve sanatkârların örgütlenmesi bağlamında şekillenmiş, birey ve topluma yönelik çeşitli işlevleri bünyesinde barındıran kurumsal bir yapıdır. Bu yapı, belirlediği ahlaki ilkeler doğrultusunda mensuplarını düzenli bir denetim sürecine tabi kılmakla kalmayıp, aynı zamanda topluma yansıyan boyutuyla önemli bir sosyal kontrol mekanizması işlevi de üstlenmektedir. Teşkilat bünyesinde oluşturulan denetim ve ceza düzenekleri, üyelerin meslek ahlâkına uygunluklarını sürekli olarak izlemekte; kurallara aykırı davranışlar sergileyen bireyleri hem iç denetim hem de toplumsal caydırıcılık ilkeleri çerçevesinde cezalandırmaktadır. Ahilik teşkilatının toplumsal kontrolü etkin kılmak üzere geliştirdiği yöntemlerden biri, şikâyet mekanizmasını toplumun tüm kesimlerine açmasıdır. Böylelikle dürüstlük ve güvenilirlik ilkelerine riayet etmeyen mensuplar, geniş toplum katmanlarının gözlemi altında sistem dışına çıkarılabilmektedir. Teşkilatın bu işlevi, toplumsal sorumluluk noktasında iki temel boyutta kendini göstermektedir. İlk boyut, doğruluk, cömertlik, misafirperverlik, yalan söylememe ve “eline, beline sahip olma” gibi ahlaki prensiplerin topluma yayılmasını amaçlar. İkinci boyut ise teşkilatın kendi iç işleyişine odaklanmakta; kanaatkâr olma, karaborsadan kaçınma, alın terinin kutsallığını benimseme, kalite ve standardizasyonu koruma, denetimi sağlama ve tüketiciyi koruma gibi meslekî standartların mensuplarca içselleştirilmesini hedeflemektedir. Teşkilatın hiyerarşik yapısı, çıraklıktan ustalığa kadar uzanan bir eğitim sürecini kapsamaktadır. Bu süreç, bireyi hem maddi hem de manevi açıdan olgunlaştırmayı ve bu olgunluğun yaşam boyu devam etmesini öngörmektedir.

Ne var ki, zaman içinde meslekî hile veya ahlak ihlali gibi durumlar ortaya çıktığında, söz konusu eylemlerin kamu nezdinde ifşası ve dükkânın geçici süreyle kapatılması yahut teşkilattan ihraç edilmesi gibi yaptırımlar uygulanarak sosyal kontrol mekanizması işler hâle getirilmektedir. Kalite standartlarına riayet etmeyen bir ayakkabıcının “pabucunun dama atılması” şeklinde sembolize edilen fiil, bu yaptırım sisteminin somut ve ibretlik bir örneğini teşkil etmektedir. Öte yandan Ahilik teşkilatı, devlet otoritesinin zayıf düştüğü dönemlerde örgütlendiği bölgelerde siyasal ve sosyal düzenin teminine katkıda bulunarak daha geniş bir işlev üstlenmiştir. Bu açıdan, yalnızca mesleki bir örgütlenme olmaktan öteye geçerek, toplumsal istikrarın korunmasında ve düzenin devamlılığının sağlanmasında da önemli roller icra eden bir yapıya dönüşmüştür. Dolayısıyla Ahilik, hem esnaf ve sanatkârlar için bir ahlak ve

*Dr. Öğr. Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Orcid:0000 0002-4423-6002.

eğitim sistemi hem de toplumsal bütünlük ve denetimi güçlendiren bir kurumsal mekanizma olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Ahilik, Denetim, Sosyal Kontrol.

TÜRKİYE’NİN EKONOMİK KALKINMASINDA AHİLİĞİN YERİ VE ÖNEMİ

İhsan CORA*

ÖZET

Ahilik; XIII. yüz yılın ilk yarısından itibaren XX. Yüzyılın başlarına kadar Anadolu’nun şehir, kasaba ve köylerindeki esnaf ve sanatkâr kuruluşlarına elaman yetiştiren, işleyiş ve kontrollerini düzenleyen bir kuruluştur. Kurucusunun menkıbevi adı “AHİ EVRAN” olan, Şeyh Mahmut Nasruddin olduğu kabul edilir. Kardeşlik manasına gelen ve özünde; mertlik, yiğitlik, cömertlik, misafirperverlik, alplik gibi özelliklerin bulunduğu ahilik Anadolu Türkleri’ ne özgü bir kuruluştur. Kaynağı ise içinde doğup büyüdüğü dönemin tarihsel şartları, toplumsal dokusu ve İslam inancıdır. XIII. yüzyılda Anadolu’nun ekonomik, sosyal, dini ve etnik yapısı esnaf ve sanatkarları yani çalışan ve üretenlerin örgütlenmelerini zorunlu kılıyordu. Ahiliğin dini, tarihi, sosyolojik ve askeri boyutları kadar işletmecilik ve ekonomik boyutları da vardır. Bu yüzden ahiliğe bu günkü KOBİ’lerin Osmanlı’daki karşılığıdır denebilir.

Osmanlı Devleti’nin kuruluşunda etkili olan dört önemli kuruluş; Gaziyan-ı Rum, Abdalan-ı Rum, Ahiyan-ı Rum, Bacıyan-ı Rum’dan biri de ahiliktir. Yeniçeri askeri ocağının kuruluşunda Hacı Bektaş töreleriyle birlikte önemli rol oynamış ve devlet büyükleri bu kuruluşa üye olmayı şeref saymışlardır. Bu yüzden ilk Osmanlı Padişahları’nın birçoğu AHİ idiler. Ahilik Osmanlı Devleti’nin kuruluşunda ne kadar önemli bir rol oynamışsa yıkılışında da o kadar önemli bir rol oynamıştır. Bu yüzden Osmanlı Devleti’ nin kuruluş, gelişme, yükselme, gerileme ve çöküş dönemleriyle ahiliğin kuruluş, gelişme, yükselme, gerileme ve çöküşü arasında ilginç bir benzerlik vardır.

Ahilikte Batı’nın kapitalist toplumlarında görülen; sadece kendi çıkarını düşünen, *Homo economicus*, bencil insandan farklı olarak başkalarını kendisinden daha çok düşünen sosyal insan tipi, *Homo İslamicus* söz konusudur. Diğer yandan bugün dahi çözülemeyen işçi – işveren, emek- sermaye çıkar çatışmasını ahilik zamanında çözmüştür. Ayrıca Dünya “standart” kavramını bilmezken Osmanlı Devleti ahilik vasıtasıyla standartları ilk uygulayan devlet olmuştur.

Bu günlerde esnaf ve sanatkarlarımızın iş ahlakına uymayana davranışlarının zirve yaptığı bir zamanda ülkemizin kalkınmasında kentsel yörelerimizde AHİLİK’ ten kırsal yörelerimizde ise İMECE’ lerden yeni bir dayanışma ve kalkınmanın dinamiklerini oluşturabiliriz. Bu bildiride Türkiye’nin ekonomik kalkınmasında ahiliğin yeri ve önemi üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, Esnaf kuruluşu, İmece, Ekonomik Kalkınma, İş Ahlakı.

* Doç. Dr., Giresun Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü Öğretim Üyesi.

SOSYAL HİZMET-DİN İLİŞKİSİ AÇISINDAN AHİLİK KURUMUNA BAKIŞ

Engin KABAN*

ÖZET

Geleneksel Türk-İslam toplumunda, Kur’an Sünnet ve tasavvuf kaynaklarından beslenerek hayat bulan Ahilik, önemli sosyal hizmet işlevleri görmüştür. Sosyal hizmet anlayışının temelini oluşturan gönüllülük ve yardımlaşma düşüncesi, kaynağını büyük ölçüde dinden almıştır. Modern sosyal hizmet disiplininin kuramsal ve uygulama temeli ise dinden tamamen arındırılmıştır. Bu durum, sosyal bilimlerde egemen olan pozitivist paradigmanın çözülmesiyle beraber değişim göstermiştir. Günümüzde postmodern anlayışın da etkisiyle, özellikle sosyal bilimlerde dinsel yaklaşım ve bakış açılarına daha fazla yer verildiğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda sosyal hizmet disiplini içinde manevi sosyal hizmet yaklaşımı kendine yer bulabilmiştir. Din temelli bir sosyal hizmet kurumu olarak işlev görmüş Ahiliğin, bu anlamda modern sosyal hizmet disiplinine kuram ve uygulama açısından katkı sunabilme potansiyeli mevcuttur. Ahilik teşkilatı, bir ölçüde sivil toplum kuruluşu işlevi görmüştür. Fütüvvet boyutuyla da modern sosyal hizmet disiplini içindeki gençlerle sosyal hizmet alanına örnek teşkil edecek zengin uygulamaları söz konusudur. Bu açıdan bakıldığında, Ahilik kültürünün sosyal hizmetin yerleşik çalışma alanlarını destekleyebileceği gibi; manevi sosyal hizmet yaklaşımının gelişimine de önemli katkıları olabileceği söylenebilir.

Bu çalışmanın amacı, henüz yeni gelişmekte olan din-sosyal hizmet ilişkileri çerçevesinde, geleneksel toplumsal birikimin işe koşulmasıdır. Çalışmada, öncelikle Ahilik Kurumu ve Ahilik kültürünün tarihsel gelişimi, toplumsal işlevleri genel hatlarıyla ele alınacaktır. Ahiliğin geçirdiği tarihsel süreçte, icra ettiği sosyal hizmet fonksiyonları belirlenmeye çalışılacaktır. Geleneksel bir kurum olan Ahiliğin, günümüz sosyal hizmet anlayışına olası teorik ve pratik katkıları tartışılacaktır. Bu bağlamda, din-sosyal hizmet ilişkilerine yeni bir bakış açısı getirmenin imkânı değerlendirilecektir. Nitel bir araştırma olarak tasarlanan bu çalışmanın verileri, dokümantasyon tekniği ile elde edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, Sosyal Hizmet, Manevi Sosyal Hizmet, Gençlik, Fütüvvet.

* Öğr. Gör. Dr. Giresun Üniversitesi Eynesil Kamil Nalbant MYO Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü, ORCID: 0000-0002-9241-0239.

KAPİTALİZMİN SORUNLARINA İSLAMİ AHLAK EKONOMİSİNİN ÇÖZÜM MODELİ OLARAK AHİLİK GELENEĞİ

Şevket PEKDEMİR*

ÖZET

Ahilik teşkilatı temelleri 13. ve 14. yüzyılda Anadolu’da atılan 20. yüzyılın başlarına kadar varlığını sürdüren, ilkelerini İslam ve Türk geleneğinden alan, ahlaki sorumluluk bilinciyle hareket edilen esnaf modeli olarak tarif edilebilir. Yapısal özelliğiyle ahilik ahlak temelli İslam ekonomisinin hem teorik hem de pratik anlamda kurumsallaşmış hali olarak değerlendirilebilir. Çünkü üye olmak isteyen herkesin bir mesleğinin olmasının şart koşulması teşkilatın mesleki örgütlenme biçiminde geliştiğini gösterse de ahilerin hem genel hem de mesleğe özel ahlak ilkelerine sahip olması hatta bu ilkelerinin ihlal edilmesinin üyelikten çıkarılma sebebi sayılması ahlaki örgütlenme tarafının olduğunu da göstermektedir.

İktisadi bir kuruluştaki görülen üretimde kalite standartlarının denetlenmesi, mesleki eğitimde yamaklık, çıraklık, kalfalık ve ustalık aşamalarının olması, oda sandıkları aracılığıyla üyelere finans sağlanması, tüketici haklarının korunması, israfın, stokçuluğun, yanıltıcı reklamla müşteriyi aldatmanın yasaklanması, iş bölümü ve dayanışmanın teşvik edilmesi, mali suçların yasal kuralların yanı sıra iç denetim mekanizmalarıyla cezalandırılması gibi temel unsurlar ahilik teşkilatının İslam iktisat tarihinin önemli yapılarından biri olduğunu göstermektedir. Bu özellikleriyle ahilik günümüzde Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK), Türk Standartları Enstitüsü (TSE), yargının yükünü hafifleten ombudsmanlık, belediye, kooperatif ve finans kurumlarının bir kısım görevlerini o dönemin şartlarında ifa etmiştir.

Ahilik teşkilatında ekonomiyle ilişkilendirilen ahlaki değerler listesi ise oldukça geniş ve çeşitlidir. Bu değerlerin çoğu din kökenli olmakla birlikte bir kısmı Türk geleneğine dayanmakta olup fütüvvetnamelerde yer alır. Sözleşmelere riayet etmek, sabırlı, dürüst ve adil olmak, sır tutmak, aldatmamak, samimi, güvenilir ve güler yüzlü olmak, yalan söylememek, ölçü ve tartıda hile yapmamak, kibirli olmamak, çok kazanma ve mal biriktirme hırsının olmaması iktisatla ilişkilendirilen formel ve informal ilkelerden bazılarıdır. Bu ilkeler aynı zamanda ahilik teşkilatın misyon ve vizyonunu da oluşturmaktadır. Bireysel ve toplumsal açıdan insan-ı kamil ve medine-i fazıla hedeflerini gerçekleştirme ideali iktisat sosyolojisi bağlamında teşkilatın etkilerini ortaya koymaktadır.

Anadolu’ya gelen esnaf ve zanaatkarların mevcut Bizans ve diğer ekonomik sistemlere karşı bir örgütlenme şekli niteliğindeki ahilik geleneği günümüzde etik değerlerden yoksun para kazanma hırsının temsil edildiği konvansiyonel

* Prof. Dr., Ordu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı, sevkettepekdemir@odu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7656-5348.

ekonomiye karşı ahlak temelli ekonomi anlayışıyla ciddi bir alternatif olma niteliğindedir. Ayrıca mesleki eğitimde belge sahibi olmanın yeterli görüldüğü günümüzde iş ahlakının kazandırılması, iş adamı ve yatırımcılarda ahlaki duyarlılığın yükseltilmesi bakımından önemlidir.

Tebliğde İslami ahlak ekonomisinin önemli bir örneğini oluşturan ahilik teşkilatının güncelliğini koruyan yoksulluk, gelir adaletsizliği, israf ve tefecilik gibi sosyoekonomik sorunlara çözüm önerileri protestan ahlak anlayışıyla şekillenen konvansiyonel ekonomi sistemiyle karşılaştırmalı olarak ele alınacak sosyal refahın sağlanması ve kamu düzeninin korunmasına katkıları tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslam Ahlakı, Protestan Ahlak, Gelenek, Ekonomi, Ahilik.

ŞEYH ABDULLAH HALİFENİN HAYATI, TASAVVUFİ MİRASI VE AHİ KÜLTÜRÜNDEKİ YERİ

Kani AYVAZ*

ÖZET

Hacı Abdullah Halife, tasavvuf geleneğine sahip bir sûfidir. Osmanlı’nın tasavvufi gelenekleri içerisinde ve Karadeniz ahiliğinde önemli bir yere sahiptir. Faaliyetlerinde, klasik anlamda sûfi bir dervişin veya ahi bir sûfinin faaliyetleri göze çarpmaktadır. Tarihi süreçte özellikle Karadeniz bölgesinde tebliğ faaliyetleri, tasavvufi birikimin öğretilmesi ve kökleşmesi konusunda birçok hizmetleri olmuştur. Hacı Abdullah Halife bariz tasavvufi yönü ve ahiliği ile hem onun kişisel maneviyat yolculuğu/seyr ü sülûk’u, hem de etrafındakilere rehberlik etmesiyle de ön plana çıkmaktadır.

Hacı Abdullah Halife’nin tasavvufi mirası ve tasavvuf anlayışı bölgedeki ahiliğin şekillenmesinde etkili olmuştur. Zikirleri, sohbet halkaları ve dini eğitim faaliyetleriyle irşat konusunda bölge halkını etkilemiştir. O’nun Külliyesi ve türbesi, günümüzde hem tarihi açıdan hem de manevi bir miras ve ziyaret noktası olarak önemini korumaktadır. Halk arasında ise onun örnekliği, hoşgörüsü, tevazu ve insan sevgisini esas alan öğretileri hâlâ yâd edilmektedir.

Bu itibarla Hacı Abdullah Halife, Karadeniz bölgesinde ahiliğin yayılması ve tasavvufi değerlerin benimsenip yaşanmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Yavuz Sultan Selim ile olan manevi bağı ise onun ne denli etkin bir zat olduğunun göstergesidir. Hacı Abdullah Halifenin bıraktığı tasavvufi gelenek devam etmektedir. Günümüzde mevcut olan türbesi ve külliyesi de manevi mirasının yaşatıldığı mekânlar olarak ziyaret edilmektedir. Dolayısıyla Hacı Abdullah Halifenin bölgenin kültürel ve dini yapısına birçok katkıda bulunduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hacı Abdullah Halife, Ahilik, Tasavvuf, Nakşibendilik, İrfan, İrşad.

* Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Anabilim Dalı.

ERDEMLİ TOPLUMUN TEMELİ OLARAK FÜTÜVVET: DİNÎ VE SİYASÎ BİR ÇÖZÜMLEME

Samet KARAHÜSEYİN*

ÖZET

İslâm düşüncesinde dinî ve siyasî içerikli tartışmaların yoğunlaştığı konulardan biri de ideal bir toplum oluşturabilme arzusudur. Bu doğrultuda gelişen fikrî ortamın İslâm'ın daha kurucu nesilden (sahabe) itibaren hayata tatbîki ve dinin beklenen toplumsal olgunluğu sağlayabilmesi gibi önemli aşamaları söz konusudur. İslâm düşüncesinin kelâm, felsefe ve tasavvuf gibi nazarî disiplinlerinin de gündemine aldığı üzere dinin, insanların bir arada yaşayabilme pratiklerine olumlu katkılar verdiği ve bu dönüştürücü motivasyonunun nasıl uygulanacağı meselesi İslâm düşünce tarihi boyunca canlılığını koruya gelmiştir. Fütüvvet düşüncesinin dinî kaynağı ve nihai hedef olarak kendisinden beklenen ideallerine bakıldığında, Kur'ân'ın en temel hassasiyetlerinden olan *emr bi'l-ma'rûf ve nehiy ani'l-münker* anlayışının ağırlıklı etkisi dikkat çekmektedir. Zira Kur'ân'ın toplumsal iyileşme, yanlış uygulamalardan vazgeçme, ıslah ve ihyâ gibi sosyolojik devinimleri tetikleme gücünün fütüvvet kavramıyla ahlâkî bir ödev gibi kuramsallaşıp müesses hale geldiği anlaşılmaktadır.

Bu minvalde çalışmamızda fütüvvet kavramının yapısında barındırdığı idealleri doğrultusunda; erdemli ve yüksek farkındalıklı şuura erişmiş ahlâkî bir toplum oluşturabilme adına sunabileceği imkânları tartışılmaktadır. Fütüvvetin örnek alınması gereken bir ümmet fikrinden yola çıkarak siyasete dâir tabandan tavana bir iyileşme ve ıslâh önerisi üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu esnada fütüvvetin yüksek güven kültürünün oluşturulduğu erdemli bir topluma nasıl bir zemin hazırladığı üzerine eleştirel bir dikkatle yaklaşılması gerektiği sonucu öne çıkmaktadır. Bu minvalde çalışmamızda olumlu toplumsal değişimi oluşturabilme adına fütüvvetin temel motivasyon olarak; istişâre kültürü, akli merkeze alan bir insan tasavvuru, ahlâk ile akıl arasındaki doğal ilişki neticesinde üstün faziletlerden beslenmiş bir toplumsal taban oluşturulması, böylesi bir toplumsal hazır bulunuşluk üzerine erdem ahlâkına dayalı bir siyasî sistem tesis edilmesi ve bir arada yaşamın geliştirilmesi ile dinin işaret ettiği erdemli toplum olabilmeye adına sunabileceği önerilerinin kritik edilerek günümüze olası yansımalarının irdelenmesi gerektiği belirmektedir.

Anahtar Kelimeler: İslâm Düşüncesi, Fütüvvet, Erdemli Toplum, Din, Siyaset.

* Dr. Öğr. Üyesi, Ordu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı. s_karahuseyin@outlook.com, (ORCID: 0000-0001-5614-9822).

FÜTÜVVET VE BUSHİDŌ KAVRAMLARININ TARİHİ-FENOMENOLOJİK ANALİZİ

Yetkin KARAOĞLU*

ÖZET

Bu çalışma, Fütüvvet ve Buşidō kavramlarının tarihi ve fenomenolojik açıdan karşılaştırılmasını içermektedir. Fütüvvet, dini-sosyal temelli bir yaşam biçimi önermesi nedeniyle yaşadığı toplumun genelinden farklı bir dışavuruma sahiptir. Bu yönüyle Fütüvvet'te İslam toplumunun geneline hakim bir birey tipolojisinin üzerine inşa edilen belirli kuralların tavizsiz uygulanmasını öneren bir yaşam tasavvuru görülmektedir. Bu işlevsel yönüyle Fütüvvet, İslam toplumunun bütünleştirici zemini olarak görülebilir. Buşido ise Japon toplumunda askeri-sosyal kökenli olarak görülse de askeri sadakatin bağlayıcılığı Şinto'daki varoluşsal hiyerarşi açısından dini-sosyal temelli bir yaşam biçimidir. Bu özellikleriyle Buşido, Japon toplumunun geneli üzerine hakim birçok unsurun üzerine inşa edilen belirli kuralların tavizsiz uygulanmasını öneren bir yaşam tasavvurudur. Bu işlevsel yönüyle Buşido, Japon toplumunun bütünleştirici zemini olarak görülebilir. Her iki kavramın müşterek yönleri, insanın nasıl yaşaması gerektiğine odaklanan inşa edici ideal bir ön-toplum tasavvuruna sahiptir.

Çalışmayla bu hususların, ideal insan tasavvuru, Buşido ve cihat felsefesi, dürüstlük, doğruluk, adalet ve sadakat, cömertlik, iyilikseverlik ve İsar, tevazu ve nezaket, onur ve affedicilik olduğu tespit edilmiştir. Çalışma, temel olarak alt başlıklarıyla iki ana başlıkta ele alınmıştır. Fütüvvet-Buşido: Tarihi Karşılaştırma başlığında ilk olarak Fütüvvet kavramının tarihi incelenmiş, kavramın İslam toplumlarında tarihi süreçteki dönüşümlerinin tespitine; ikinci olarak da Buşido kavramının Japon toplumunda tarihi süreçteki dönüşümlerinin tespitine çalışılmıştır. Fütüvvet-Buşido: Fenomenolojik Karşılaştırma başlığında ise Fütüvvet ve Buşido kavramlarının fenomenolojik karşılaştırması yapılmış; ideal insan tasavvuru, Buşido ve cihat felsefesi, dürüstlük, doğruluk, adalet ve sadakat, cömertlik, iyilikseverlik ve İsar'ın her iki kavramın müşterek zemini içerisinde olduğu değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, İslam, Şinto, Fütüvvet, Buşido.

* Dr. Öğr. Üyesi, Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Dinler Tarihi Anabilim Dalı yetkinkaraoğlu@odu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-5036-2590>.

AHİLİK SİSTEMİ VE TASAVVUFUN İLİŞKİSİ: FÜTÜVVET VE İHSAN

Sedanur KÜÇÜKESKİCİ* Sami BAYRAKCI**

ÖZET

İnsanların dünya ve ahiret hayatını düzenlemeyi amaçlayan Ahîlik Sistemi, fütüvvetten aldığı manevi güçle insanları ahlaki yönden eğiterek erdemli bireyler haline getirip aynı zamanda sanat ve meslek sahibi olmalarını sağlamıştır. Bu tebliğde Anadolu’da Ahîlik teşkilatının kurulması ve sürdürülmesinin tasavvuf düşüncesinde merkezi bir kavram olan “iḥsan” kavramıyla ilişkisine odaklanılacaktır. Ahîlik teşkilatındaki esaslar, tasavvuf geleneğinde var olan iç ve dış denetleme yapılarıyla paralellik göstermektedir. Bildirinin amaçlarından biri günümüzde duraklayan Ahîlik Sisteminin tekrar canlandırılması için somut öneriler sunabilmektir. Bu noktada insanın kendini denetlemesinin toplumsal hayattaki birçok sorunu çözüme kavuşturacağı düşüncesi dikkat çekicidir. Sosyal hayatın en temel değerleri olan fedakârlık, ödül beklemeden iyilik yapmak, incitmek ve incinmemek gibi birçok anlamı içinde barındıran fütüvvet anlayışı ve Ahîlik teşkilatının günümüzde farklı açılardan tekrar gündeme getirilmesi önemlidir. Araştırmamızda Ahîlik ve tasavvuf ilişkisi, bölümlere ayrılarak incelenecektir. Öncelikle Ahîlik’in ortaya çıkışında tasavvufun etkisi olup olmadığı hususundaki görüşler mukayese edilecek, Ahîlik teşkilatlarındaki sistemi oluşturan esaslar incelenirken, bilinen en eski kaynak olan Sülemî’nin *Kitâbü’l-Fütüvve* adlı eseri esas alınacaktır.

Tasavvufun özü olarak ifade edebileceğimiz iḥsan kavramının, yani hayatın her alanında Allah’ı görüyormuş gibi davranmanın, fütüvvet esaslarının yerine getirilmesindeki etkisi analiz edilmeye çalışılacaktır. Ahîlik teşkilatının sürdürülebilirliği ve bunda tasavvufun etkisi, Selçuklu ve Osmanlı zamanından günümüze uzanan süreç içerisinde genel hatlarıyla tetkik edilecektir. Sonuç olarak araştırmada asırlarca sürmüş Ahîlik teşkilatının fütüvvet esaslarına olan bağlılığı tespit edilerek, günümüzde de toplumun gelişmesinde tekrar öncü hale gelebilmesi için bu manevi altyapıya bağlanmanın gerekliliği üzerinde durulacaktır. İhsan ve fütüvvet kavramları bağlamında, insanlarla sağlıklı ve verimli bir iletişimin yolunun ancak Allah ile olan bağın sağlamlaştırılması ile mümkün olabileceği fikri merkeze alınarak sosyal, askeri, ekonomik ve kültürel alanlarda, insanın toplumun içindeki birey kimliğinden öte ve önce kendi benliğindeki iç denetimi sağlaması gerektiği Ahîlik ekseninde değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Ahîlik, İhsan, Fütüvvet, Fütüvvetnâme.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Tasavvuf Bilim Dalı, Konya, Türkiye. 224267001021@ogr.selcuk.edu.tr (orcid.org/0009-0008-9751-7802).

** Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Tasavvuf Bilim Dalı, Konya, Türkiye. sami.bayrakci@selcuk.edu.tr (orcid.org/0000-0002-3987-2469).

ANADOLU’DA İLK AHİLER, AHİLİK VE FÜTÜVVETE DAİR

Mehmet Saffet SARIKAYA*

ÖZET

“Ahi” kelimesinin etimolojisi ve ahilik üzerine farklı tartışmalar bulunmaktadır. Ancak kelimenin eski metinlerde “akı” şeklinde “cömert, eli açık” anlamında kullanılması ahiliğin Türklere has bir yapılanma olduğu fikrini kuvvetlendirmektedir. Nitekim ahi unvanına da erken dönemden itibaren Azerbaycan ve Anadolu coğrafyasında rastlanmaktadır. Halife en-Nasır li-dinillâh (ö. 1225) Bağdad fityânını kontrol edebilmek için onlara katılır, lider seviyesine yükselerek onları düzenli gruplara dönüştürür, hilafet makamını kullanarak diğer ülkelerdeki benzeri örgütlenmeleri kendisine bağlar. Fütüvvet, Türkiye’de Ahi Evran’ın önderliğinde ahilikle bütünleşir.

Bu bağlamda ahiliği, eski Türk akılık ve alp geleneğinin, Arap ve İran fütüvvet idealiyle İslâmî bir sentez içinde birleşip Anadolu’da ortaya çıkan yapılanmasıdır, diye tanımlayabiliriz. Bu yapılanmada kurucu unvanına sahip olmasına rağmen Ahi Evran ile ilgili bilgiler efsaneler arasında kalmıştır. Öte yandan fütüvvetle bütünleşen Ahilik tasavvufi bir görünüme sahip olsa da müstakil bir tarikat yapılanmasından farklı özelliklere sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Ahi, Ahilik, Fütüvvet, Ahi Evran.

* Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, Isparta, Türkiye / e-posta: mehmettarikaya@sdu.edu.tr /ORCID ID: 0000-0002-0931/6090.

FÜTÜVVETNÂMELERİN İSLAMÎ TÜRK EDEBİYATI AÇISINDAN DEĞERİ

Osman Zahit ŞENER*

ÖZET

Fütüvvetnâmeler: ahilik, tasavvuf, kültür tarihi, ekonomi, sosyoloji ve tarih gibi birçok alanda yapılan araştırmalar açısından önemli birer kaynak olmalarının yanında her şeyden önce İslamî Türk Edebiyatı çerçevesinde ortaya çıkmış bir edebî türdür. Edebî eserler içerisinde Fütüvvet kavramı çevresinde yazılan metinlerin ilk örnekleri 10. Yüzyıl sonlarında İslâmî dönem Arap Edebiyatı'nda ortaya çıkmıştır. 11. Yüzyıl'dan itibaren Fars Edebiyatı'nda da benzer örnekler görülmeye başlamıştır. İslamî Türk Edebiyatı'nda ise mevcut bilgilere göre ilk Türkçe fütüvvetnâmenin 13. Yüzyıl'da telif edilen Burgâzî Fütüvvetnâmesi olduğu ifade edilmektedir. Burgâzî Fütüvvetnâmesi'nin telif edildiği 13. Yüzyıl'dan önce de Türkler arasında Fütüvvet ehlinin olduğu ve fütüvvetnâmelerin okunduğu bilinmektedir. Selçuklular döneminde Arapça ve Farsça'nın devlet işlerinde, ilimde ve edebiyatta yaygınlığı düşünüldüğünde, Fütüvvet düşüncesinin Türk topluluklarında 11.-13. Yüzyıllar arasında Arapça ve Farsça fütüvvetnâmeler vasıtasıyla yayıldığı söylenebilir. Anadolu Türkçesi'nin bir yazı dili olarak teşekkülü açısından 13. Yüzyıl'ın bir kuruluş dönemi olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu yazı dilinin erken dönemlerinde telif edilen eserler içerisinde Battalnâme ve Hz. Ali Cenknâmeleri gibi eserlerin yanında Burgâzî Fütüvvetnâmesi'nin de olması dikkat çekicidir. Bu açıdan bakıldığında fütüvvetnâmelerin, Anadolu Sahası İslamî Dönem Destanları ile birlikte hem Anadolu Türkçesi Yazı Dili'ni hem de Türk milletinin toplumsal karakterini şekillendiren ilk metinlerden olduğunu söylemek mümkündür. 13. Yüzyıl'dan sonra da hem mensur hem de manzum olarak Türkçe fütüvvetnâmeler telif edilmeye devam etmiştir. Bu teliflerin çoğunluğu 15. ve 16. Yüzyıl'da yoğunlaşmakla birlikte takip eden dönemlerde de birçok Türkçe fütüvvetnâme kaleme alınmıştır. Cumhuriyet döneminde; Türk Dili, Eski Türk Edebiyatı, Halk Edebiyatı, İslamî Türk Edebiyatı/Türk İslam Edebiyatı, Tarih ve Tasavvuf gibi farklı disiplinler çerçevesinde fütüvvetnâmelerle ilgili birçok çalışma yapılmış ve günümüzde de yeni çalışmalar yapılmaya devam etmektedir. Başlıca Türkçe fütüvvetnâmeler metin olarak yayımlanmış olmakla birlikte hala metin düzeyinde bile çalışılmamış olan birçok fütüvvetnâme bulunmaktadır. Yapılmakta olan yeni çalışmalarla bu eserler de metin olarak yayımlanmaya devam etmektedir. Ayrıca yapılacak yeni çalışmalar için fütüvvetnâmeler içerdikleri edebî unsurların yanında dönemin dil özelliklerini, kültürünü ve dünya görüşünü anlama noktasında önemli kaynak eserlerdir.

* Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi. E-posta: osman.sener@ahievran.edu.tr Orcid ID: 0000-0001-5822-7636.

Bu doğrultuda, İslamî Türk Edebiyatı açısından fütüvvetnâmeler hem metin hem de içerik açısından yapılacak yeni çalışmalar konusunda önemli bir yere sahiptir. Tüm bunların yanı sıra Modern Türk Edebiyatı çerçevesinde verilen hikâye, roman, şiir gibi farklı türde bazı eserlerde de fütüvvet ve ahilik merkezli temaların işlendiği; modern edebî türler için fütüvvetnâmelerin bir kaynak olarak kullanıldığı görülmektedir. Modern dönemde/modern şekillerle üretilen ancak İslamî temaların ve unsurların işlendiği veya klasik dönem edebî türleri kaynak olarak kullanan bu eserlerin de Türk İslam Edebiyatı/İslamî Türk Edebiyatı alanında yapılacak çalışmalar çerçevesinde değerlendirilmesi mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Fütüvvet, Fütüvvetnâme, İslamî Türk Edebiyatı, Metin Neşri, Tematik Çalışmalar.

MOLLA HÜSEYİN KÂŞİFİ'NİN FÜTÜVVETNÂME-İ SULTÂNÎ ADLI ESERİ VE FÜTÜVVET TEŞKİLATINDAKİ ÖNEMİ

İzzetullah ZEKİ*

ÖZET

Bu bildiride 16. asır müfessir, mutasavvıf ve şairi Molla Hüseyin Vaiz-i Kâşifi'nin (ö. 910/1504) kaleme almış olduğu Farsça *Fütüvvetnâme-i Sultânî* adlı eserinin tanıtımı, fütüvvet teşkilatının gelişimi ve önemi üzerine durulmuştur. Yedi bâbdan (bölümden) oluşan eserin mukaddimesinde fütüvvet ilminin önemi (şerefi), konusu, sözcük ve terim anlamı hakkında bilgi verilmiştir. Yiğitlik, civanmertlik, diğerkâmlık anlamlarına gelen fetanın kökeni, cahiliye devrindeki secaat ve cesaret anlamı, ayet, hadis ve şiirlerde vurgulanan durumları incelenmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de geçen fetanın tefsiri, gaza ve sahabe hayatındaki yeri, Emevîler dönemindeki anlamları irdelenmiştir. Civanmertliğin faziletleri üzerine durulmuş, peygamberlik hasletlerden olduğu öne sürülmüş, Hz. Ali'nin cömertlik ve civanmertliği örnek olarak gösterilmiştir.

Eserin birinci bölümünde fütüvvetin menbaı, mazharı, âdâbı, tarikat ve tasavvufun âdâbı ve erkânı üzerine durulmuştur. İkinci bölümde pir ve müritliğin şartları ve niteliği vurgulanmıştır. Üçüncü bölümde nakib, üstat ve şakirdin anlamı, dereceleri, kullandıkları keyfiyetleri ve toplumdaki faydaları hakkında bilgi verilmiştir. Eserin dördüncü bölümünde şeyhin hırkası ve dervişlerin kıyafeti, hırkanın giyim şartları, renkleri, sûfi ve fütüvvet ehli kişilerin kıyafetleri, şapkaları ve taçları ele alınmıştır. Beşinci bölümde tarikat mensuplarının âdâbı, nefsin terbiyesi, tasavvuf erbabının diğer kişilerle ilişkileri dâhilinde yaslanma, oturma, konuşma, giyinme, yeme içme, ziyafet verme, yol yürüme, selam verme, ihvan hukuku, alışveriş yapma ve hizmetlilerin âdâbı hakkında bilgi verilmiştir. Eserin altıncı bölümünde meclis âdâbı çerçevesinde söz ehli, meddahlar, sakalar, havaslar, ferraşlar, efsaneciler ve hamallar gibi birçok meslek hakkında bilgi sunulmuştur. Eserin son bölümünde kalkan, topuz, yay, ok, tağmak, satır ve bıçak ile uğraşan kişilerin görevleri kaleme alınmıştır. Bildiri kabul edildiği takdirde eserin Farsça orijinal metninden bahsi geçen konuların tercüme, tahlil ve yorumları yapılarak bilime katkı sunulması hedeflenmektedir. Ayrıca eserin fütüvvet teşkilatının gelişimi ve topluma hizmet eden etkileri değerlendirilecektir. Bildirinin gelişim sürecinde eserle ilgili yapılan çalışmaların önemi üzerine durularak karşılaştırılması yapılacak, temel ve güncel çalışmaların ışığında bilimsel bir araştırma yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kâşifi, Fütüvvetnâme-i Sultânî, Fütüvvet, Tasavvuf.

* Doç. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü Öğretim Üyesi, izzetullahzeki@yahoo.com, <https://orcid.org/0000-0001-6571-7377>.

ORTA ASYA TASAVVUF ANLAYIŞININ ANADOLU FÜTÜVVET GELENEĞİNİN OLUŞUMUNDAKİ ETKİSİ

Hüseyin DOĞAN*

ÖZET

Bilindiği üzere milâdî XI. yüzyılda Moğollar'ın Horasan ve Maverâünnehir'i işgal etmesinden sonra, Oğuz ve Uygur boylarının yanı sıra pek çok kentli ve köylü Türkmen kitleleri Anadolu'ya doğru yol almışlardır. Horasan ve Maverâünnehir bölgesi dinî, kelâmî ve mezhebî birçok teşekkülün kol gezdiği bir alan olduğundan buradan göç eden insanlar, doğal olarak bu yöreye özgü inanç, örf, âdet ve hayat telakkilerini de doğrudan Anadolu'ya taşımış oldular. Bu insanların inancı ve düşüncesi sadece Orta Asya Türk kültürü ile de sınırlı kalmamıştır, aynı zamanda bunlar, Horasan başta olmak üzere Maverâünnehir, Doğu Türkistan, Hindistan, İran ve Mezopotamya'dan kendilerine aktarılan değişik unsurlardan oluşmuştur. Bu süreçte, Orta Asya Türk-İslâm inancına uygun inanç ve düşünceler mümkün mertebe canlı tutulduğu gibi, bunlara alternatif hatta nakzedici olanlar da yine değişik milletler arasında yaşatılmaya devam etmiştir.

Moğollar'ın, Orta Asya'da yapmış oldukları dinî, siyasî, sosyal ve kültürel tahribattan sonra Anadolu'ya kaçıp gelen bu insanlar arasında Hanefî-Sünnî esasları muhafaza edenler olduğu gibi, bunların tamamen dışında İran kültür ve medeniyetini içselleştirmiş olan gruplar da vardı. Bu göçmenlerden Anadolu'ya gelen Hanefî-Sünnî etiketli din anlayışına sahip olanlar, genelde Horasan ve Maverâünnehir merkezlidirler. Zamanla Horasan, Maverâünnehir ve Orta Asya'da şekillenen sufi-din anlayışı, etkisini geniş bir yelpazeye yayarak Orta Asya Türk illerinde de göstermiştir. Orta Asya'dan başlayan tasavvuf geleneği zamanla İran ve Doğu Türkistan'a varıncaya kadar etki ve tesirini gösterince, Orta Asya'da yaşayan Türkmenler bu gelenekten önemli ölçüde istifade etmişler ve kendi inanç, örf, âdet ve törelerini bu anlayışa ilâştirerek eklektik bir yaşam felsefesi oluşturmuşlardır. Bu anlayışın Anadolu'daki izleri, Melâmetîlik veya onun bir başka açılımı olarak da Yesevîlik olarak yansımıştır.

Bilindiği üzere Anadolu Alevîliği ve Bektâşîliği, "fütüvvet" kavramına özel bir yer açmış ve önem vermiştir. Çünkü fütüvvet ve âhîlik kurumları sayesinde Anadolu'da dinî, iktisâdî ve ekonomik anlamda örgütlenme sağlanmış ve devlet geleneği oluşturulmuştur. Fütüvvetnâmeler, görgü ve ahlâk kurallarından, insan haklarından, eşitlik ve adaletten, edepten, takvadan; kısacası insanı insan yapan bütün değerlerden bahseden kitaplardır. Anadolu Alevîliği ve Bektâşîliğinde geçerli fütüvvet kurumuyla da bağlantısı açısından İbrâhîm b. Edhem Destânı'nın, klasikler arasında yerini almış olması Alevî-Bektâşî kültürün

* Prof. Dr., Sinop Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Kelâm ve İslâm Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi. Orcid:// 0000-0002-3509-5340. e-Mail: huseyindogan5555@hotmail.com.

temellerinin tâ Horasan'a dolayısıyla da Kerrâmî din anlayışına kadar uzandığını kestirmek mümkündür. Diğer taraftan Fütüvvetnâme'lerde işlenen konularda öncelikle kişinin imânı, ahlâkı, edebi, hürmeti, saygısı, kazancı ve yaşantısı üzerinde durulan başlıca hususlardır. Hiç Kuşkusuz bu anlayışın kökleri ise, Ebû Hanîfe'ye dolayısıyla onun görüş ve yöntemini mistik ve teosofik bir bakış açısıyla yeniden yorumlayan ve Kelâm sistemine monte eden İbn Kerrâm'ın insana bakışında gizlidir.

Anahtar Kelimeler: Ebû Hanîfe, Kerramiyye, Tasavvuf, Fütüvvet, Anadolu.

İBN BATTÛTA SEYAHATNÂMESİ BAĞLAMINDA ORTA VE DOĞU KARADENİZ’DE AHÎLİK

Duran ESKİ*

ÖZET

Ahîlik, 7./13. asırda Anadolu’nun sosyal ortamında teşekkül eden ve kemale eren bir teşkilattır. Bu teşkilatın tekke ve zâviyelerde şeyh mürid ilişkilerini, iş yerlerinde usta, kalfa ve çırak münasebetlerini ve dolayısıyla iktisadi hayatı düzenleme noktasında önemli bir fonksiyonu olmuştur. Ayrıca Ahîler, devlet otoritesinin zayıfladığı ve kargaşanın ortaya çıktığı dönemlerde siyasi ve askeri bir güç olarak da faaliyet yürütmüşlerdir. Şehirlerden köylere kadar yayılan Ahîlik, Osmanlı Devleti’nin kurulmasında büyük rol oynamıştır.

Orta Çağ’ın en büyük Müslüman seyyahı olan İbn Battûta (öl. 770/1368-69), üç kıtada birçok yeri gezdiği seyahati kapsamında Anadolu’ya da gelmiştir. Anadolu’nun o günkü sosyal, siyasi, ekonomik, dini ve ilmi durumuna dair önemli gözlemlerde bulunmuştur. Özellikle Ahîlik hakkında verdiği bilgiler bakımından ilk kaynak olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla bu çalışmada Orta ve Doğu Karadeniz’in sahil kısmına geçmemekle birlikte Amasya ve çevresini, bölgenin kültürel hinterlandı konumunda olan Sivas, Erzincan ve Erzurum şehirlerini gezen İbn Battûta’nın gözlemlerinden hareketle Ahîlik konusu ele alınmış ve bazı değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, Karadeniz, İbn Battûta, Seyahatnâme, Ahîlik.

* Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı. E-mail: eskiduran@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-4234-5360.

İKTİDARI GÜÇLENDİRME ARACI OLARAK FÜTÜVVET: NÂSIR-LİDÎNİLLÂH ÖRNEĞİ

Ahmet Faruk KIRDEMİR*

ÖZET

575/1180’de hilafet makamına geçen Nâsır-Lidînillah (ö. 622/1225), siyasi manevraları ve iktidârı kuvvetlendirme çalışmalarıyla son dönem Abbâsî halifeleri arasında öne çıkmaktadır. Halife olduğu ilk andan itibaren konumunu güçlendirmek için çabalayan Nâsır-Lidînillah, 578/1182’de Şeyh Abdülcebbâr b. Sâlih vesilesiyle fütüvvet geleneğine dahil olmuştur. Esasen fütüvvetin nüveleri, *ayyâr*, *civanmerdân*, *rind* gibi adlarla eskiden beri İslâm coğrafyasında mevcut olup o zamana değin otoriteden yoksun olan bu gruplar toplumda çeşitli huzursuzluklara ve sosyal problemlere sebebiyet vermekteydiler. Yeni halifenin bu gruplarla yakından ilgilenmesi, daha sonra 599/1203 yılını takiben çevre meliklerinin ve yöneticilerinin fütüvvete dahil olmasını istemesi ve 604/1207’den itibaren bir ferman yayımlayarak teşkilatlandırması İslam dünyasında fütüvvetin mahiyetini değiştirdiği gibi tasavvuf çevreleri ve mutedil Şîî grupların, ana ekol durumundaki Ehl-i Sünnet anlayışına yaklaşmasına vesile olmuştur.

Nâsır-Lidînillah’ın fütüvvet sistemine dahil olarak onu organize etmesi, halifeliliğin dünyevî iktidârının güçlendirilmesi bakımından birden çok amaca hizmet etmekteydi. Öncelikle ayyârların ve diğer başına buyruk grupların ortaya çıkardıkları çatışmalar ve gerilimler azaltılarak Bağdat başta olmak üzere İslâm beldelerinde düzenin sağlanmasına çalışılmıştı. Ayrıca bu kimselerden askerî açıdan da istifade ile rakiplerine karşı insan kaynağına erişilmesi de ayrı bir fırsat doğuracaktı. Fütüvvet kurumu bağlamında özellikle Sühreverdiyye tarikatının kurucusu Şehâbeddin Sühreverdî’nin (ö. 632/1234) de katkılarıyla mutedil Şîîlikle yakınlaşma çabaları ve Halife’nin tasavvuftaki şeyh-mürît çerçevesine oturtulması hem ehl-i tasavvuf hem de Şîîler nezdinde Nâsır-Lidînillah’ın konumunu güçlendirmiş ayrıca Hârizmşahlar (490/1097-628/1231) başta olmak üzere rakiplerine karşı müttefikler edinmesine de yardımcı olmuştu. Melikler ve diğer yöneticilerin fütüvvet teşkilatına dahil edilmesinin istenmesi de şüphesiz halifenin merkezileşme çabalarının bir göstergesiydi.

Bu süreci hazırlayan siyâsî ve sosyokültürel faktörlere de ayrıca değinmekte fayda vardır. Büyük Selçuklu Devleti’nin (431/1040-552/1157) yıkılışının akabinde Irak, İran ve Horasan coğrafyasında hâkim olan yerel hanedanların, Oğuzların ve Hârizmşahların Sünniliğe yönelik öncülleri kadar koruyucu tutum içinde olmadığı, bu dönemde İslâm dünyasında felsefenin daha eleştirilir hale

* Araştırma Görevlisi, Kocaeli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. ahmetfaruk.kirdemir@kocaeli.edu.tr (ORCID ID: 0000-0001-7928-7304).

geldiği ve özellikle İmam Gazzâlî'nin (ö. 505/1111) tasavvufu meşrulaştırdığı ve tasavvufun ehl-i Sünnet anlayışı içinde merkezi bir konuma geldiği bu süreçte Sühreverdiyye, Kübreviyye, Kâdiriyye, Yeseviyye, Rifaiyye gibi daha organize teşkilatların neşvünema bulması ve toplumsal bir ağırlık kazanmaları; iktidârını tesis etmeyi ve bu iktidâra tehdit oluşturacak güçlere karşı müttefik bulmayı amaçlayan Nâsır-Lidînillah'ın, fütüvvet kurumunu kendi amaçları doğrultusunda teşkilatlandırmasında etkili olmuştur.

Bununla birlikte iktidârını kuvvetlendirme noktasında Nâsır-Lidînillâh tek aktör olmayıp, Hârizmşah Alâeddin Muhammed (ö. 617/1220) başta olmak üzere farklı hükümdarların da karşı hamleleri bulunmaktaydı. Bu açıdan askeri müdahalelerin yanında Hz. Ali soyundan Alâülmülk-i Tirmizî'nin Hârizmşah tarafından halife ilan edilmesi ve ehl-i tasavvufu kontrol altına almak yönündeki çabalar ülke içindeki sosyokültürel dinamiklerle alakalı olduğu gibi eski Selçuklu toprakları başta olmak üzere Doğu İslam dünyasındaki iktidarın da güçlendirilmesini amaçlamaktaydı. Ancak her iki önemli aktör arasındaki bu karşılıklı hamleler ileride önemli bir kurum haline gelecek fütüvvetin teşkilatlanmasına vesile olmakla birlikte o dönem İslâm dünyasındaki gerilimleri artırmış ve Moğol İstilasına karşı daha dayanıksız bir hale getirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fütüvvet, Abbâsîler, Hârizmşahlar, Ayyârlar, İktidâr.

KARADENİZ BÖLGESİNDE AHİLİK ARAŞTIRMALARININ İÇERİK ANALİZİ

Esma ŞENER*

ÖZET

Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Anadolu’da yaşayan halkın ticaret, sanat ya da ekonomi gibi meslek alanlarında yetişmelerine olanak sağlayıp aynı zamanda ahlaki yönden gelişimlerine fırsat sağlayan örgütlenme Ahilik olarak nitelendirilir. Ahilik; iyi ahlak, doğruluk ve dürüstlük gibi erdemlerin yer aldığı sosyo-ekonomik bir düzen olarak tanımlanabilir (“Ahilik”, 2024). Belge yönetimi faaliyetleri; belgenin muhafazası, erişiminin, kullanımının sağlanması ve düzenlenmesi gibi iş ve işlemleri kapsamaktadır. Bugüne kadar Karadeniz Bölgesinde ahiler, ahi vakıfları, zaviyeler ve derbentler gibi pek çok çalışma gerçekleştirilmiştir. Ancak yapılan literatür taramasında belgelerin korunması, erişime sunulması, kullanımının sağlanması, sınıflandırılması gibi iş ve işlemleri konu edinen bir araştırmanın yer almadığı sonucuna varılmıştır. Bu kapsamda araştırma nitel veri analizi yöntemiyle gerçekleştirilecektir. Araştırmada Karadeniz Bölgesinde ahilik konusunda gerçekleşen çalışmaların içeriklerini belirlemek araştırmanın konusudur.

Araştırmada; “Karadeniz Bölgesinde ahilikle ilgili belge yönetimi faaliyetlerini içeren araştırmalar gerçekleştirilmekte midir?” sorusuna yanıt aranmaktadır. Bu kapsamda araştırmanın hipotezi “Karadeniz Bölgesinde ahilikle ilgili belge yönetimi faaliyetlerini içeren araştırmalar gerçekleşmemektedir” şeklinde belirlenmiştir. Çalışmanın gerçekleşme-sinde izlenecek yöntem ise şu şekildedir: İlk aşamada; Web of Science, Scopus, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi (Ulakbim) TR Dizin ve Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezinden anahtar kelimelerle taramalar gerçekleştirilecektir. Erişim sağlanan araştırmalar listenelecektir. İkinci aşamada ilgili araştırmaların içerikleri (tür, yıl, konu vb.) tablolarla gösterilecektir. Araştırma bulguları gelecekte Karadeniz Bölgesinde ahilik konusunda çalışma yapmayı planlayan araştırmacılar için oldukça önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Ahilik Teşkilatı, Belge Yönetimi, Karadeniz Bölgesi.

* Öğretim Görevlisi, Giresun Üniversitesi, ORCID ID. 0000-0002-5147-245X.

ORTA KARADENİZ'DE BİR AHÎ LİDERİ: ŞEYH ÇİLEDÂR VE SERHAT BEYİ ECE KETHÜDÂ

Kamil YAVUZ*

ÖZET

Kuzeydoğudan Ünye, güneyden Akkuş ve batıdan İkizce ile çevrili olan Çaybaşı ilçesinin merkezinin adı 1960'lara kadar Çiledar köyüydü. Büyük ihtimalle Orta ve Doğu Karadeniz'in Türkleşmesinde önemli bir rol oynayan Oğuzların Çepni boyuna mensup olan Şeyh Çiledar ve onun cemaati bu bölgelere gelerek iskân ve imar faaliyetlerinde bulunmuştur. Şeyh Çiledar'a dair ilk bilgilere 1455 tarihli tahrir defterinde rastlanmaktadır. Muhtemeldir ki elimizde mevcut olmayan ilk tahrirde bu cemaate ve şeyhine dair daha teferruatlı bilgiler vardı. Fakat yine de 1455 tahririnde bu cemaat hakkında önemli detaylar yer almaktadır. Bu tarihte köyde birçok ahi, imam, hatip, fakih ve hacıya denk gelinmesi köyün ve bu cemaatin önemini açıkça ortaya koymaktadır. Bunların arasında sıkça ahilere denk gelinmesi bu zaviye hakkında bizlere bilgiler sunmaktadır.

Bu defterde Zaviyenin kuruluşuyla da ilgili bazı bilgiler yer almaktadır. Bunlarında başında Şeyh Musa Sadık'ın "*elinde padişah hükmü vardır*" ve Ali Haddat'ın "*kırk yıldan beru muaf olageldiler*" şeklinde bilgiler olması zaviyenin kuruluşu XIV. yüzyılın sonlarına kadar götürülebilmektedir. Bu durum bize Şeyh Çiledar'ın Hacımiroğulları/Bayramlı Beyliği'yle bir ilişkisi olabileceği izlemine vermektedir. Bu bildiri de Şeyh Çiledar'a ve ona bağlı olan cemaate dair önemli bilgiler verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Şeyh Çiledar, Ahi, Türkleşme.

* Dr. Öğr. Üyesi, Ordu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, kamilyavuz@odu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5607-0137.

KARADENİZ’DE BİR AHÎ BİLGE: ŞEYH NEBİ FAKÎH

Filiz AKÇAY*

ÖZET

Ordu yöresi tarihinde adı geçen dervişlerden Şeyh Nebi Fakih; eski adı Şeyhlü yeni adı Efirli olan köyde hayat sürmüştür. Şeyh Nebi Fakih’in tarihi kişiliği hakkında bilgiler 1455 tarihli tahrir defterinde yer almaktadır. Buna göre Şeyh Nebi Fakih’in zaviyesini kurduğu ve yaşadığı Şeyhlü köyü, o vakitler Niyabet-i Satılmış namıyla anılan idari yapı içinde yirmi haneli ortalama bir köydür. Burada yaşayan halk dört gruba ayrılmıştır. Bunlar; vergi mükellefi çiftçiler, askeri görevi nedeniyle müselleme kaydedilenler, Canik Valisi Musa Bey hizmetinde bulunan “cema’at-i kazancıân” ve köydeki zaviyede görevli olan sekiz kişilik bir kafileden oluşan dervişler. Şeyh Nebi Fakih burada halkın cuma ve bayram günlerinde buluştuğu bir yerde zaviye tesis etmiştir. Zaviyenin kuruluş tarihi ve yeri tam olarak bilinmemektedir. 1455 yılında Şeyh Nebi Fakih hayatta olup yeğenleri Şeyh İsmail, Şeyh Abdi ve Yusuf ile birlikte zaviyesinin başındadırlar. Lutfullah Fakih adlı başka bir şahsın imam olması zaviye bünyesinde bir mescit veya cami olduğunu göstermektedir. Şeyh Nebi Fakih zaviyesi aynı zamanda cuma ve bayram günlerinde topluca yapılan ibadetler için kurulmuş küçük bir külliye mahiyetindedir.

Bu yapılar etrafında cuma günleri küçük bir panayır oluştuğuna dair işaretler de vardır. 1455 tarihli defterde “karye-i Şeyhlü ez-bâzârgân” ve “cema’at-i kazancıân” şeklinde pazarcı esnafına işaret eden ifadeler kullanılmış olması; ayrıca köy halkı arasında kazancı, sarac, cüllah ve okçu gibi meslek erbabı ahilerin bulunduğu nakledilmesi, pazarın mahiyeti hakkında kısmi ayrıntı vermektedir. Şeyh Nebi Fakih zaviyesi ilerleyen yıllarda mahiyet değişikliği yaşamış, giderek medrese ve cuma cami ön plana çıkmıştır. Bölgeyi fetheden Çepni lideri Satılmış Bey’in adıyla da anılan ve Yalı Cami’nin kuzeyindeki düzlükte bulunan medrese (Efirli Satılmış Medresesi), Cumhuriyet Devrine kadar aktif olarak hizmet vermiştir.

Anahtar Kelimeler: Ordu, Şeyh Nebi Fakih, Zaviye, Ahi, Efirli.

* Dr., Ordu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, e-mail: filizakcay@odu.edu.tr., ORCID ID: 0000-0003-4292-5047.

KARADENİZ'İN FETHİ VE İSKÂNİ SÜRECİNDE BİR SERHAT GAZİSİ: GIYASEDDİN AHÎ EYNE BEY

Mehmet FATSA*

ÖZET

Giyaseddin Ahi Eyne Bey, her ne kadar Erzincan tarihinin önemli bir öznesi olsa da, askerî faaliyetlerini daha çok Karadeniz Bölgesi'nde yürütmüş ve hatta Giresun ilinin güneyine de hâkim olmuş; ayrıca diğer serhat beyleriyle birlikte hareket ederek Trabzon Rum Devleti ile Gürcü Krallığı üzerine akınlarda bulunmuş ve Türk topluluklarının buralara yerleşmesi için çaba sarf etmesi dolayısıyla Doğu Karadeniz Bölgesi tarihinin önemli bir öznesi olarak kabul edilebilir. Onun bu süreçte oynadığı öncü rolü ve mücadeleci kişiliği Karadeniz Ahiliğini anlamak bakımından da önem arz etmektedir. Buna rağmen, bilimsel araştırmalara yeterince konu edilmemiştir.

Biz bu çalışmamızda, söz konusu tarihi şahsiyetin Karadeniz Bölgesi'nin fethi ve iskânına katkı bağlamında verdiği mücadeleyi, dolayısıyla bölgedeki Ahiliğin askerî yönünü, arşiv vesikalarını kullanarak ortaya koymaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Karadeniz Ahiliği, Giyaseddin Ahi Eyne Bey, Erzincan.

* Giresun Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanı / mehmet.fatsa@hotmail.com.

AHÎ PAŞA'NIN (MEHMED MUHİDDİN) MANEVİ ETKİ ALANINDA OLUŞAN MİMARİ YAPILAŞMA

Yavuz SARI*

ÖZET

1074'te Danişmed Gazi tarafından fethedilen Tokat, tarihi süreç içerisinde çok sayıda medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Her bir medeniyet kendi hakimiyet sürecinde cami, medrese, mescit, han, hamam, imaret, türbe veya zaviye gibi çok sayıda eser inşa etmiştir. Gerek dini gerekse sosyal-kültürel amaçla inşa edilen bu eserlerin bir kısmı da ahiler tarafından yapılmıştır. Ahi Paşa Külliyesi ahilere ait önemli örneklerden biridir. Külliye'nin vakfiyesi Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde kayıtlıdır. Vakfiyede belirtildiği üzere H. 12 Ramazan 765 (6 Haziran 1364) tarihinde Ahi Paşa olarak bilinen Mehmed Muhiddin tarafından Hoca Cemaleddin mahallesinde yaptırılan külliye cami, zaviye, türbe ve menzilden (ev) meydana gelmektedir. Vakfiye kayıtlarına göre, külliye'ye gelir getirmesi için Tokat ve civarından çok sayıda arsa, bahçe ve malikâne vakfedilmiştir. Ayrıca bazı köylerin hasılatıyla birlikte bir hamam ve birkaç dükkânın geliri de vakfiyede mevcuttur. Vakıf gelir ve giderlerinin kaydedildiği muhasebe kayıtları külliye'nin varlığını 19. yüzyıla kadar devam ettirdiğini göstermektedir. Vakıf kayıtlarında yer alan yapılardan sadece cami ve hamam günümüze gelmiştir. Hazırlamış olduğumuz bu bildiride cami ve hamamın sahip olduğu genel özelliklere ayrıntılı şekilde değinilmiştir. Ahşap destekli ve ahşap örtülü camiler grubuna giren caminin minaresi de ahşaptır.

Kareye yakın ölçülere sahip caminin harimi içten sekiz dilimli kubbeye, dıştan ise kiremit kaplı külâhla örtülüdür. Beden duvarları taş temel üzerine ahşap iskelet arası kerpiç dolgu tekniğiyle inşa edilmiştir. Sulu Sokak Mahallesinde bulunan Mustafa Ağa Hamamı ise erkek ve kadın kısımları ayrı, çifte hamam olarak inşa edilmiştir. Düzgün olmayan dörtgen şeklinde doğu-batı aksında konumlandırılan hamamın güney bölümü erkekler, kuzey bölümü ise kadınlar için tahsis edilmiştir. Özellikle hem kadınlar hem de erkekler bölümündeki soyunmalık bölümünde yer alan soyunma nişleri yapıya has bir özellik olup bölgedeki diğer hamamlardan ayrılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tokat, Ahi Paşa, Vakfiye, Cami, Hamam.

* Dr. Öğr. Üyesi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, yavuz.sari@gop.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-6847-2600.

BULANCAK YÖRESİNDE AHÎ İZLERİ: KEPSİL CAMİ VE ŞEYH MURAT ZAVİYESİ

Oktay KARAMAN*

ÖZET

Ahi zaviyeleri Karadeniz Bölgesinin Türkleşmesi-İslamlaşması çok önemli bir yol oynamışlardır. Ahi zaviyeleri ve ahiler hakkında vakfiye senetleri ve tahrir defterleri birinci elden kaynaklar olmuşlardır. Nitekim üç mufassal tahrir defteri, bir icmal defter ve bir de vakıf tahrir defteri günümüze ulaşmıştır. Bölgedeki Ahi zaviyelerinin bir diğer önemi, liman şehirleri ile iç kesimde önemli bir ticaret merkezi olarak bilinen Şebinkarahisar arasındaki ticaret yolunun sağladığı derbent ve menzil görevidir. Bu durum Ahi zaviyelerinin bölgenin fethinden sonra üstlendiği amacı göstermesi bakımından önemlidir.

Tarihi ve ticari bir merkezi olan Şebinkarahisar'a Karadeniz sahilinden ulaşan yollar üzerine kurulan zaviyelerden birisi de Piraziz ilçesindeki Şeyh İdris zaviyesidir. 1455 tarihli tahrir defterinde bu zatın kurduğu zaviyede 21 kişilik personelden biri de Şeyh Ahi oğlu Şeyh Murat'tır. 1455 tarihli tahrir defterinde 21 şeyhin istihdam edildiği görülmektedir. Bu Ahi zaviyesinin kurulduğu Şeyhli köyüne yakın olan Kılıçlı köyünde Ahilerle ilgili önemli bilgiler bulunmaktadır. Köydeki Ahiler İslami ilimlere, ehlisünnet hukukuna vâkıf, bilge insanlardır. İçinde bulundukları toplumu da dini bakımdan aydınlatmakla görevlendirilmişlerdir. Şeyh İdris'in kurduğu zaviyede yetişen din ve tasavvuf adamlarının çevre il ve ilçelerde de etkili oldukları dönemin kayıtlarında açıkça belirtilmektedir. Bu bildiride Kılıçlı köyünde yaşamış ve bugünkü İcilli köyünde zaviyesi ve camii bulunan Şeyh Ahi oğlu Şeyh Murat tanıtılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Karadeniz Bölgesi, Bulancak, Kepsil Cami, Şeyh Murat Zaviyesi.

* Doç. Dr. Giresun Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, oktay.karaman@giresun.edu.tr, ORCID ID: 0000 0002 0495 9986.

KUR'ÂN-I KERÎM'DE SOSYAL DAYANIŞMA VE BUNUN ANADOLU'DAKİ AHÎLİK VE FÜTÜVVET TEŞKİLÂTINA ETKİSİ

Hamdi KAYA*

ÖZET

İslam'da sosyal dayanışma, medeniyetin temel yapı taşlarından biridir ve onsuz sağlam bir yapı inşa edilemez. Buna örnek olarak, zekâtın farz oluşu ve buna bağlı olarak kefare, adak, sadaka vb. örnek verilebilir. Bu şekilde, insanın yaratılış gayesi olan kulluk statüsüne toplumun bireyleri arasındaki sosyal dayanışmaya ile ulaşılır. Böylece fertler arasında kardeşlik sağlanır. Bu sistem, İslam'ın genel sisteminin bir parçası olmadığı sürece doğru bir şekilde gerçekleşemez. Bu tebliğimde, Kuran-ı Kerim'de sosyal dayanışmayı ifade eden ayetleri açıklayacağım, ayetlerde belirtildiği gibi sosyal dayanışmanın önemini ve değerini açıklayacağım. Daha sonra Türkiye Ahilik Kurumunu tanımladıktan sonra, Türk toplumu ve devletin güçlü ve kuvvetli olması, bireylerinin çeşitli görevlerde ustalaşması, birbirlerine karşı uyumlu, birbirine bağlı ve şefkatli olmaları ve küresel bir devlet haline gelmesi yolundaki etkisini açıklayacağım.

Anahtar Kelimeler: Kur'an-ı Kerim, Ahilik ve Fütüvvet, Sosyal Dayanışma.

* Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü.

AHİLİK GELENEĞİNİN GÜNÜMÜZE YANSIMALARI: GİRESUN ESNAF VE SANATKÂRLAR ODALARI BİRLİĞİ ÖRNEĞİ

Rasim BAYRAKTAR*-Asiye BAHADIR**

ÖZET

Ahilik, XIII. yüzyıldan itibaren yaklaşık 500 yıl Anadolu'da etkili olmuş bir teşkilatın adıdır. Teşkilat, ahlaki ve askeri alanların dışında, özellikle zengin ile fakir, üretici ile tüketici, işgücü ile sermaye, millet ile devlet arasında iyi ilişkilerin kurulmasında önemli rol oynamıştır. Kurulan devletlerin kurumsallaşma süreç ve şekillerine göre değişim- dönüşüm göstermiş özellikle mesleki sahaların devamlılığında etkili olmuştur. Günümüzde de sosyal güvenlik kuruluşları, esnaf ve sanatkâr odaları, meslek eğitim merkezleri, kooperatifçilik ve sendikacılık gibi oluşumlar Ahilik teşkilatının hizmetleri kapsamında faaliyet göstermektedirler. Bu bağlamda çalışmamızda 1966 yılından itibaren Doğu Karadeniz bölgesinde hizmet gösteren Giresun Esnaf ve Sanatkarları Odalar Birliği (GESOB) ile 2002 yılında faaliyete başlayan Vakfıkebir Meslek Eğitim Merkezinin faaliyetlerine yer verilecektir. GESOB, gıda, tekstil, metal, ahşap, taşımacılık ve ulaşım gibi sektörlerle bağlı üyelerinin ticari ve teknik gelişimlerine katkı sunarken Vakfıkebir MESEM'de 3308 sayılı mesleki eğitim kanun kapsamında orta öğretim düzeyinde gençlerin ilgi ve kabiliyetlerini geliştirecek mesleki (kalfa-usta) eğitimler vermektedir. Tebliğimizde her iki kurumun sosyo-ekonomik yaşama katkıları üzerine bir değerlendirme yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, GESOB, Vakfıkebir MESEM, Mesleki Gelişim.

* Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi FDB Din Sosyolojisi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, e-mail: rasim.bayraktar@giresun.edu.tr, ORCID-ID: 0000-0002-7576-8183.

** Giresun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi FDB Din Sosyolojisi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, e-mail: asyozdemir61@gmail.com, ORCID-ID: 0009-0004-6275-3021.

GİRESUN İLİNDEKİ AHİLİK MEKÂNLARININ BULUNDUĞU ROTALARIN KÜLTÜR VE İNANÇ TURİZMİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ: HACI ABDULLAH HALİFE KÜLLİYESİ (YAĞLIDERE HAVZASI) ÖRNEĞİ

İbrahim SEZER*

ÖZET

Ahilik Anadolu’nun yüzyıllar ötesinden gelen kadim kültürel miraslarından birisidir. Günümüzde ülkemizde ahilik kültürüne ait mekanlar kültür ve inanç turları bağlamında yaygın bir şekilde insanlar tarafından ziyaret edilmektedir. Bu bağlamda değerlendirilmesi gereken güzergahlardan birisi de Yağlıdere Vadisi’dir. Çalışmamızın amacı, Yağlıdere Vadisi’nde Ahilik Kültürünün günümüze kadar gelmiş mekanlarının kültür ve inanç turları açısından barındırdığı potansiyelin ortaya konulmasıdır. Çalışmamızda nitel araştırma yöntemlerinden örnek olay araştırması tercih edilmiştir. Birincil veri toplama yöntemlerinden gezi-gözlem yöntemiyle saha araştırması yapılmış, bunun yanı sıra çalışma konusu ve alanıyla ilgili yazılı kaynaklar incelenmiştir.

Yağlıdere Havzası ve içerisinde yer alan Yağlıdere Vadisi Giresun ilinde öteden beri Karadeniz kıyı kesimlerini iç kesimlere bağlayan tarihi öneme sahip yol güzergahlardan birisi olarak işlev görmüştür. Aynı zamanda Karadeniz Bölgesi’nin İslamlaştırılmasında öncü rolü üstlenen ahilerin etkin olduğu ve ahilik kurumlarının da kurulduğu bu bölgede Osmanlı döneminde bu yol güzergâhlarının güvenliğini sağlamak ve yolculara hizmet vermek için zaviye ve derbentler kurulmuştur. Söz konusu zaviyelerin ve derbent teşkilatının etki alanında bulunan Yağlıdere Havzası’nda bu güzergâhı kullananların yolculuklarında istifade etmeleri ve yolculuklarını rahat tamamlamaları için köprüler, zaviye, han vb. yapılar hizmet vermişlerdir. Dolayısıyla Yağlıdere Havzası’nda o dönemlerden Hacı Abdullah Külliyesi başta olmak üzere tarihi camiler, köprüler, çeşmeler, değirmenler gibi tarihi yapıların yanı sıra tarihi daha önceleri de kullanılan kiliseler ve Anduz Kalesi gibi tarihi kaleler günümüze kadar gelebilmiş kültür varlıklarıdır. Hem tarihte oynadığı önemli ticari yol işlevi ile hem de günümüze kadar ulaşan tarihi yapılarıyla Yağlıdere Vadisi, kültür ve inanç turları bakımından dikkate değer potansiyel oluşturmaktadır. Yağlıdere Vadisi’nde kültür, inanç ve doğa turlarının düzenlenmesi ve bunun için gerekli rotaların oluşturulmasıyla geçmişte ticari ve başka amaçlarla kullanılan tarihi bir yolun turizm ve gezi amacıyla yeniden canlandırılması ve böylelikle turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin gelişmesi sağlanabilir. Bunun neticesinde hem buradaki tarihi ve dini yapıların korunmasına ve gelecek nesillere aktarılmasına katkı sağlanabilir hem de yörenin kalkınmasına destek olunabilir.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, Yağlıdere, Hacı Abdullah, Külliye, Zaviye, Derbent.

* Prof. Dr., Giresun Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, ibrahim.sezer@giresun.edu.tr, Orcid No: 0000-0002-0067- 7017.

DUVAR RESİMLERİNDE CAMİ TASVİRLERİ TRABZON CAMİLERİ VE HACI ABDULLAH HALİFE CAMİSİ ÖRNEĞİ

Gazanfer İLTAR*

ÖZET

Bu çalışma, 17. ve 18. yüzyıl Avrupa Barok ve Rokoko üsluplarının Osmanlı sanatına girişiyle başlayan ve özellikle 19. Yüzyıl Trabzon camilerinde yaygın olarak uygulanan duvar resimlerindeki cami tasvirlerini konu alır. Osmanlı sanatında ilk olarak saraylarda uygulanma imkanı bulan yeni nesil bir süsleme tarzı olan duvar resimleri, zamanla camilere yayılmış; iç mekan beden duvarlarında natürmort, vazo-ıçi çiçekler, perde, şamdan, saat, alem gibi motiflerle birlikte Kâbe, Mekke, Medine, Kudüs, cennet ve cehennem betimlemeleri yaygın olarak resmedilmiştir. Trabzon'un Araklı (Kalecik, Turnalı), Arsin (Atayurt Büyük, Büyük Mahalle, Gölgecik), Çaykara (Kabataş), Sürmene (Karacakaya, Kefeli, Petekli) ve Şalpazarı (Doğancı) mahalle camileri ile Giresun Yağlıdere Hacı Abdullah Halife camisindeki örneklerinin incelendiği bu çalışmada tasvirlerin konumları, biçimleri, ortak özellikleri ve farklılıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Cami tasvirlerinin kalemişi ya da aynalı yazı ile betimlendiği tasarımlar, ikonografik önemlerine göre mihrabın iki yanına, doğu/batı beden duvarlarına veya pencereler arası orta noktalarda uygulandığı görülmüştür. Batılılaşma ile halk sanatına dönüşen İstanbul merkezli bu tasvirler, yerel nakkaşlar aracılığı ile 19. Yüzyıldan itibaren taşraya taşınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Duvar Resimleri, Cami Tasvirleri, Trabzon Camileri Hacı Abdullah Halife Camisi.

* Prof. Dr., Giresun Üniversitesi Görele Güzel Sanatlar Fakültesi Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü (Gazanfer.iltar@giresun.edu.tr).

BİR DERBENT YAPISI OLARAK HACI ABDULLAH HALİFE TEKKESİ GÜZERGÂHINDAKİ TARİHİ TAŞ KÖPRÜLER

*Eyüp NEFES**

ÖZET

Derbent Osmanlı'da dağlar arasında ulaşım rotalarını kontrol eden bir nevi karakol vazifesi gören bir kurumdur. Genellikle vergiden muaf olan bu kurumun yerine bazen iç güvenliğin sağlanması için tekke ve tarikatlardan da istifade edilirdi. Bu dervişler genellikle ıssız yerlerde kurdukları tekke ve zaviyelerle hem eğitim-öğretim faaliyetleri yürütür hem de bulundukları bölgedeki yolcuların güvenliğini sağlamaya çalışırlardı. Bu şekilde kendilerine bulundukları bölge vakıf olarak tahsis ediliyordu. Çalışmamızın konusunu oluşturan Hacı Abdullah Halife Tekkesi, bölgede eğitim-öğretim faaliyetlerinin yanında aynı zamanda derbent olarak da vazife görüyordu. Bu nedenle faaliyet alanlarındaki köprülerin bakım ve onarım işleri tekkenin görevleri arasındaydı. Dolayısıyla biz bu çalışmada çeşitli faaliyetlerinin yanında derbent olarak da görev üstlenen Hacı Abdullah Tekkesi güzergâhındaki köprüleri tanıtmaya gayret edeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Derbent, Hacı Abdullah Halife Tekkesi, Köprü, Yağlıdere.

* Prof. Dr., Giresun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk İslam Sanatları Tarihi Anabilim Dalı.

KARADENİZ’DE AHİLİĞİN SOSYOKÜLTÜREL VE DİNÎ HAYATA ETKİSİ: HACI ABDULLAH HALİFE ÖRNEĞİ

Mustafa BAKIRCI*

ÖZET

Türk boylarının 11. yüzyılda Anadolu topraklarında yoğunluk kazanan varlıkları Karadeniz Bölgesindeki Türk varlığını da etkilemiş ve özellikle 13. yüzyıldan itibaren Giresun yöresinin de içinde yer aldığı Doğu Karadeniz bölgesi Türk ve Müslüman grupların yerleşimine sahne olmuştur. Farklı Türk beyliklerinin gerçekleştirdiği bu fetih hareketinde, Türk beylerinin yöreye yerleştirip desteklediği Türk dervişlerinin çok büyük etkisi/katkısı olmuştur. Dervişlerin, kendilerine sağlanan imkanlarla kurdukları cami ve tekkelerin etrafında oluşturdukları yaşam alanları ve organizasyonlar, ticaret yollarının güvenliğinin sağlanmasından yörede Türk beşerî yoğunluğunu arttırmaya kadar sosyokültürel, dini ve ekonomik hayata dair birçok konuda önemli gelişmelere imkân sağlamıştır. Tirebolu’da Mevlâna Ede Derviş, Piraziz’de Şeyh İdris, Bulancak’ta Şeyh Oruç Bey, Şeyh Musa ve Şeyh Mesut, Giresun merkezde Yakup Halife, Yavuzkema’de Şeyh Musa ve Yağıldere ilçesinde Hacı Abdullah tekkeleri bu organizasyonların en bilindik olanlarıdır. Bu çalışma, Giresun/Yağıldere ilçesinin Üçtepe beldesi Tekke köyünde bulunan Hacı Abdullah Halife Tekkesi örneğinden hareketle Ahi dervişlerin yörenin sosyokültürel, dinî ve ekonomik hayatını inşa etmedeki rolünü/etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmada, konuyla ilgili literatüre baş vurmanın yanında Hacı Abdullah Halife’nin mirasçıları durumunda olan kişilerle de görüşmeler gerçekleştirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Karadeniz Bölgesi, Ahilik, Türk Dervişleri, Giresun, Hacı Abdullah Halife.

* Doç. Dr., Giresun Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, mubakirci@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-3645-5480.

HACI ABDULLAH HALİFE VAKFI KURUMSAL YAPISI (15.-20. YÜZYIL VAKIF ARŞİV BELGELERİNE GÖRE)

Hasan DEMİRTAŞ*

ÖZET

Anadolu’nun diğer bölgelerinde olduğu gibi Karadeniz Bölgesi’nde kurulan vakıf zaviyelerinin Türkleşme/İslamlaşma sürecinde önemli roller oynadığı bilinmektedir. Bu zaviyelerden biri olan ve 15. yüzyılın ikinci yarısına ait arşiv kayıtlarında varlığı görülen Hacı Abdullah Halife Zaviyesi, kurulan vakıflar aracılığıyla yüzyıllar boyunca varlığını sürdürmüştür. Hacı Abdullah Halife Vakfı’na ait arşiv belgelerinin tarihi kronolojiye göre genel hatlarıyla değerlendirildiği bu çalışmanın ana kaynağını 15-16. yüzyıl vakıf tahrir defterleri ile 18-20. yüzyıl vakıf görevlilerinin atama bilgilerini içeren vakıf tevcihat defterleri oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında yine vakıfla ilgili muhasebe defterleri, ahkam defterleri, nüfus defterleri ve diğer muamelat evrakı tarihsel kronoloji gözetilerek değerlendirilmiştir. Hacı Abdullah Halife Vakfı ile ilgili arşiv belgelerinin bütüncül bir yaklaşımla ele alındığı bu çalışmada vakfın kuruluşu, faaliyet sahasını genişletmesi ve kurumsallaşması süreçleri hakkında yeni tespitler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hacı Abdullah Halife, Zaviye, Tahrir Defterleri, Vakıf Tевcihat Defterleri, Yağlıdere, Giresun.

* Dr. Araştırmacı, Vakıflar Genel Müdürlüğü; hassandemirtas@gmail.com.

TÜRK-İSLAM DÜŞÜNCESİNDE AHİLİK BAĞLAMINDA HACI ABDULLAH HALİFE: PSİKO-SOSYAL VE KURUMSAL BİR YAKLAŞIM

Sezai KORKMAZ*

ÖZET

Bu bildiride, Türk-İslam düşüncesinde Ahilik geleneği, psiko-sosyal ve kurumsal boyutlarıyla incelenmekte ve Hacı Abdullah Halife’nin bu geleneğin Karadeniz’deki temsilcisi olarak oynadığı rol vurgulanmaktadır. Ahilik, bireylerin manevi, ahlaki ve mesleki gelişimlerini destekleyen bir sistem olarak toplumun temel yapı taşlarından biridir. Hacı Abdullah Halife, bu geleneğin önemli bir lideri olarak sadece bir manevi önder değil, aynı zamanda bireylerin psikolojik ve sosyal uyum süreçlerinde etkili bir rehber olmuştur. Bu çalışma, Ahilik’in bireysel ve toplumsal hayata olan etkisini Hacı Abdullah Halife özelinde ele alarak, onun manevi mirasını daha geniş bir perspektifte değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Ahilik üzerine yapılan çalışmalar çoğunlukla tarihsel ve ekonomik bağlamlara odaklanmış, psiko-sosyal boyutları ve özellikle Hacı Abdullah Halife’nin bu süreçteki liderliği yeterince incelenmemiştir. Literatürde, Karadeniz’de Ahilik hareketinin kurumsallaşma süreci ve etkileri, bölgesel bir bağlamda ele alınmış olsa da bireylerin kimlik gelişimi, manevi ihtiyaçları ve toplumsal dayanışma üzerindeki etkileri ihmal edilmiştir.

Bu çalışma, Hacı Abdullah Halife’nin katkılarını merkeze alarak bu eksikliği gidermeyi hedeflemektedir. Hacı Abdullah Halife’nin Karadeniz bölgesindeki Ahilik hareketindeki liderliği, bireylerin psiko-sosyal gelişimleri ve toplumsal aidiyetleri bağlamında analiz edilmektedir. Çalışma, Ahilik’in bireysel ahlak ve toplumsal düzen üzerindeki işlevlerini, Hacı Abdullah Halife Tekkesi’nin manevi ve sosyal boyutları üzerinden tartışmaktadır. Araştırma, tarihsel analiz, literatür taraması ve psiko-sosyal yaklaşımların bir araya getirildiği çok yönlü bir yöntemle yürütülmüştür. Hacı Abdullah Halife Tekkesi’nin bölgesel ve manevi etkileri, dönemin sosyal dinamikleriyle ilişkilendirilerek ele alınmıştır. Tekkedeki günlük yaşam pratikleri, bireylerin ruhsal ve sosyal ihtiyaçlarına cevap veren bir model olarak incelenmiştir.

Hacı Abdullah Halife, Ahilik geleneğinin Karadeniz’deki temsilcisi olarak bireylerin manevi rehberliğini üstlenmiş ve toplumsal uyumun sağlanmasında öncü bir rol oynamıştır. Ahilik, bireylerin psikolojik dayanıklılığını artırırken, Hacı Abdullah Halife’nin liderliğiyle bu gelenek, Karadeniz’de eğitim, ticaret ve zanaat alanlarında gelişim sağlamıştır. Tekkesi, bir manevi eğitim merkezi olarak bireylerin ahlaki değerlerini pekiştirirken, aynı zamanda toplumsal dayanışma ve aidiyet duygularını güçlendirmiştir. Ahilik ilkelerinin bölgesel ticaretin düzenlenmesi ve esnaf teşkilatlarının kurulmasında belirleyici olduğu

* Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Anabilim Dalı, kzsezai@gmail.com, Orcid ID: 0000-0003-0250-6673.

görülmüştür. Hacı Abdullah Halife’nin Ahilik geleneğine kattığı manevi derinlik, bireylerin ruhsal gelişim süreçlerine doğrudan etki etmiştir. Bu durum, Ahilik’in sadece bir meslek teşkilatı değil, aynı zamanda bir yaşam felsefesi olduğunu göstermektedir. Karadeniz bölgesinde Ahilik’in toplumsal düzenin sağlanması ve manevi ihtiyaçların karşılanmasıdaki rolü, bu hareketin evrensel değerlerine dair yeni bir anlayış geliştirilmesine olanak tanımaktadır. Hacı Abdullah Halife, Türk-İslam düşüncesinde Ahilik geleneğinin Karadeniz bölgesindeki en önemli temsilcilerinden biri olarak, bireylerin psiko-sosyal ve manevi ihtiyaçlarını karşılayan bir model sunmuştur. Bu çalışma, onun liderliği ve Ahilik geleneği aracılığıyla bireylerin toplumsal kimliklerini ve ruhsal bütünlüklerini nasıl geliştirdiklerini ortaya koymaktadır. Günümüz toplumlarının sosyal dayanışma ve ahlaki değerler arayışında, Ahilik geleneği ve Hacı Abdullah Halife’nin mirası önemli bir referans olarak değerlendirilebilir. Ahilik’in psiko-sosyal ve manevi boyutlarının daha derinlemesine incelenmesi, modern sosyal sorunlara çözüm önerileri geliştirilmesi açısından da önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, Hacı Abdullah Halife, Psiko-Sosyal Yaklaşım, Manevi Miras, Karadeniz.

GİRESUN YÖRESİ AHİLERİNDEN HACI ABDULLAH HALİFE TEKKE SİNE AİT VAKFİYENİN TAHLİLİ

Hüseyin ÇOLAK*

ÖZET

Hacı Abdullah Halife, Yavuz Sultan Selim Döneminde (1512-1520) Doğu Karadeniz yöresine gelen Ahilerden biridir. Babası Kasım Halife tarafından Giresun-Yağlıdere'de kurulan tekkede halka yönelik zaviye, mescit, ocak, misafirhane, değirmen, fırın ve medrese gibi hizmet alanları kurmuştur. Bu mekanlarda insanlar arasında makam-mevki, zengin-fakir, kadın-erkek, yaşlı-geç ayrımı gözetilmemiştir. Tekke hizmetleriyle yörenin gerek İslamlaşması gerekse kalkınmasında büyük rol oynamıştır. Çalışmamızda 1544 yılında Kazasker Mehmet Efendi tarafından Hacı Abdullah Halifeye düzenlenen Arapça vakfiyenin tahliline yer verilecektir. Vakfiye söz konusu tekkenin kuruluş amacını ve verdiği hizmetleri kapsamaktadır. Vakfiyede *hamdele levhası*, *Kanûnî'nin tuğrası*, *Kazasker Mehmet Efendi haşiyesi*, *vakfiyenin esas kısmı ve şahitler kısmı* bulunmaktadır. Tebliğimizde vakfiyenin bölümleri üzerinde bir tahlil yapılacaktır. Ayrıca vakfiyenin şekil ve şeması İslam sanatları açısından da değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, Hacı Abdullah Halife, Tekke, Vakfiye.

* Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi TİB Bölümü Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı, huseyin.colak@giresun.edu.tr , ORCID ID: 0009-0007-6417-3612.

HACI ABDULLAH HALİFE TEKKE MİSAFİRHANESİNDE YER ALAN YAZMA ESERLER

Faruk NARMANLI*

ÖZET

Giresun ili Yağlıdere ilçesi Tekke Köyü’nde bulunan Hacı Abdullah Halife Külliyesi, dini ve sosyal amaçlı yapılardan oluşmaktadır. Bu yapılardan Hacı Abdullah Halife Caminin yanında misafirhane amaçlı kullanılan binanın üst katında bir odada, tekke ve medresede kullanıldığı düşünülen eşya ve kitaplar sergilenmektedir. Burada bulunan kitaplar, farklı yazı çeşitlerinde yazılmış ve basılmış eserlerden oluşmaktadır. Son yıllarda yapılan restorasyon sırasında, kitapların bazılarının üzerine ayırt edilmesini kolaylaştırma amaçlı numara yazan etiketler yapıştırılmıştır. Yapı ile alakalı önceki iyileştirme faaliyetlerinde kitapların detaylı tasnifinin yapılmadığı görülmektedir. Ayrıca kitap sayfaları arasında başka kitaplara ait olduğu düşünülen birkaç sayfalık kağıtlar da bulunmaktadır. Burada basılı kitapların yanı sıra el yazması eserler de mevcuttur. Bu sebeple özellikle el yazması eserlerin özelliklerinin incelenmesi ve yazma eserlerin mirasımıza kazandırılması gerektiği gözlemlenmiştir. Kitapların çoğunluğu, zamanın ve uygun olmayan koşulların etkisiyle cilt ve kağıt açısından yıpranmış haldedir. Bu çalışmada kitapların ölçü, yazı çeşidi, yazı açısından sanatsal değeri, baskı ve yazı teknikleri, var olanların cilt özellik ve süslemelerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu sebeple Tekke Köyü’ndeki mezkur misafirhanede sergilenmiş olan kitaplar incelenerek fotoğraflanmış, tasniflenecek şekilde özellikleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hacı Abdullah Halife Tekkesi, Yazma Eserler, Vakıf, Ahilik.

* Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü.

HACI ABDULLAH HALİFE TEKKEŞİ MİSAFİRHANESİNDE YER ALAN MADDİ KÜLTÜR VARLIKLARI

Müslüm AYDIN*

ÖZET

Hacı Abdullah Halife Tekkesi, Giresun iline bağlı Yağlıdere ilçesinin Tekke ve Tuğlacık köylerinin sınırları içerisinde yer almaktadır. Tekke, ilk olarak Hacı Abdullah Halife’nin babası Kasım Halife tarafından kurulmuş olup Karadeniz Bölgesi’nde ahilik hareketine yön veren üç büyük tekkeден biridir. Tekke yapıları arasında Hacı Abdullah Halife’nin adını taşıyan camii, kullandığı ev, misafirhane, değirmen, türbe ve mezarlık yer almaktadır. Caminin hemen yanındaki iki katlı misafirhanenin üst katındaki odalardan biri sergi salonu olarak kullanılmaktadır. Bu odanın içerisinde tekkeye ait olduğu söylenen çok sayıda maddi kültür varlığı yer almaktadır. Söz konusu eserler arasında el yazması kitaplar, mühürler, el değirmeni, şamdan, asa, ahşap terazi, kilit, ahşap sofra, ahşap leğen, ibrikler, gaz ocakları, mumluklar, toprak testiler, dökme demir bilyeler, kapı menteşeleri ve çok sayıda metal çiviler bulunmaktadır. Bu eserlerin korunması amacıyla bazı önlemlerin alındığı tespit edilse de mevcut görünimleri itibarıyla bir bölümü sağlam durumda bir bölümü ise kırık vaziyettedir. Yapılan araştırmalarda korunan bu eserlerin ayrıntılı tasnifinin yapılamadığı tespit edilmiştir. Çalışmamız amacı, eserlerin yapım malzemeleri, özellikleri, ölçüleri varsa süslemeleri incelenerek gelecek kuşaklara kalması amacıyla tasnifinin yapılmasıdır. Bu kapsamda Tekke köyü ziyaret edilmiş, sergi salonu gezilmiş, eserler fotoğraflanmış, ölçüleri ve yapım malzemeleri tespit edilerek tasnifleri yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler; Hacı Abdullah Halife, Tekke, Ahilik, Kültür Varlıkları, Vakıf.

* Giresun Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü, muslum.aydin@giresun.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-3241-1288.

DİN EĞİTİMİ BAĞLAMINDA AHÎLİK VE HACI ABDULLAH HALİFE

Yakup KAYA*

ÖZET

Ahilik Teşkilatı, Anadolu Selçuklu Devleti’nin son dönemleri ile Osmanlı İmparatorluğu’nun erken safhalarında zanaat ve ticaret faaliyetlerini düzenleyen bir meslek örgütü olmasının yanı sıra fütüvvet esaslarıyla şekillenen bir toplumsal yapı sunmuştur. Bu bağlamda din eğitimi sadece teorik öğretiyle sınırlı kalmamış, ahlaki, sosyal ve ekonomik pratiklerle iç içe bir model olarak uygulanmıştır. Hacı Abdullah Halife, 15. yüzyılın sonları ile 16. yüzyılın ilk yarısında Karadeniz bölgesinin İslamlaşmasına büyük katkılarda bulunmuş, Ahilik eğitiminin İslam ahlakı ve fütüvvet değerleriyle bütünleşmesini sağlamıştır. Onun rehberliğinde, dini bilgiler meslekî uygulamalara doğrudan yansıtılmış; günlük hayatta yaşanan ahlaki ve hukuki sorunlar, fütüvvet disiplininin sunduğu çözüm önerileriyle ele alınmıştır. Ahilik modelinde hadis, fıkıh ve tefsir gibi temel İslami ilimlerin öğretimi, meslekî becerilerin kazandırılmasıyla aynı dönemde yürütülerek çırakların hem ilmî hem de ahlaki yönden gelişmesi amaçlanmıştır. Hacı Abdullah Halife’nin Yağlıdere güzergâhında kurduğu vakıf külliyesi, Cuma Camii, Medrese, Misafirhaneler, Değirmen, Fırın ve Çeşme gibi birimleriyle dönemin din eğitimi ve sosyal ihtiyaçlarına cevap vermiştir. Burada fütüvvetin temel ilkeleri olan adalet, dürüstlük, yardımlaşma ve paylaşma esas alınmış, eğitim sadece teorik bilgiyle sınırlı kalmayarak toplumsal duyarlılık ve sorumluluk ekseninde derinleşmiştir. Ustalar ile çıraklar arasında kurulan bu disiplinli öğretim süreci, gençlerin iş ahlakını İslami prensiplerle özdeşleştirmesini sağlamış, toplumsal yapıyı dönüştüren bir erdem anlayışı geliştirmiştir.

1543-44 yıllarında vefat ettiği düşünülen Hacı Abdullah Halife, ardında ekonomik ve mesleki örgütlenme yanında din eğitimi ve ahlaki ilkeleri bütünleştiren özgün bir miras bırakmış, Karadeniz bölgesinde köklü bir dinî ve toplumsal kimliğin inşasına öncülük etmiştir. Bu süreçte, doğruluk, cömertlik ve fedakârlık değerleri de vurgulanarak bireylerin manevi kimlikleri pekiştirilmiştir. Ticaret ve zanaat faaliyetlerinde hileden uzak durma, ihtiyacı olanlara destek olma gibi ilkeler, din eğitimindeki ahlaki ideallerin hayata geçirilmesini kolaylaştırmıştır. Böylece Ahilik, İslam’ın temel prensiplerini yansıtan uygulamalı eğitim modeliyle toplumsal barışı ve dayanışmayı güçlendirmiştir. Sonuç olarak, Hacı Abdullah Halife önderliğindeki bu teşkilat, din eğitimi çok yönlü bir yapıya oturarak geleceğin ahlaklı nesillerini yetiştirmede örnek olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Ahilik, Fütüvvet, İslam Ahlakı, Hacı Abdullah Halife.

* Dr. Öğr. Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Aydın, Türkiye, Din Eğitimi Anabilim Dalı, yakup.kaya@adu.edu.tr, ORCID No: 0000-0002-1838-6007.